

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Petr Hanousek

**Nutná obrana a krajní nouze jako okolnosti vylučující
protiprávnost**

Diplomová práce

Olomouc

2019

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Nutná obrana a krajní nouze jako okolnosti vylučující protiprávnost“ vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 25.06. 2019

Petr Hanousek

.....

Na tomto místě bych rád poděkoval JUDr. Ivaně Rabinské, Ph.D., že byla tak ochotná při vedení mé diplomové práce.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1. Okolnosti vylučující protiprávnost podle českého trestního práva	9
1.2. Okolnosti vylučující protiprávnost podle trestního zákoníku	10
1.2.1. Svolení poškozeného	10
1.2.2 Přípustné riziko	12
1.2.3. Oprávněné použití zbraně	13
2. Nutná obrana	15
2.1. Obecné vymezení nutné obrany a její postavení mezi ostatními okolnostmi vylučující protiprávnost	15
2.2. Pojem útok	16
2.3. Útok přímo hrozící nebo trvajícím	19
2.4. Přiměřenost obrany	20
3. Krajin nouze	24
3.1. Obecné vymezení krajin nouze a její postavení mezi ostatními okolnostmi vylučující protiprávnost	24
3.2. Nebezpečí zájmu chráněnému trestním zákonem	25
3.3. Subsidiarita	26
3.4. Proporcionalita	27
3.5. Vymezení osob povinných nebezpečí snášet	28
4. Rozdíly mezi nutnou obranou a krajin nouz	30
5. Problematika vybočení z mezí nutné obrany a krajin nouze	32
5.1. Obecné vymezení vybočení z mezí nutné obrany a krajin nouze	32
5.2. Putativní nutná obrana a putativní krajin nouze	36
5.3. Automatická obranná zařízení	37
5.4. Právní posouzení vybočení z mezí nutné obrany a krajin nouze	43
5.5. Trestněprávní důsledky vybočení z mezí nutné obrany a krajin nouze	44
Závěr	48
Seznam literatury	50
Monografie	50
Komentáře	50
Články z odborných časopisů	50
Internetové zdroje	51
Právní předpisy	51

Judikatura.....	51
Abstrakt.....	53
Abstract	53
Klíčová slova	54
Key words.....	54

Seznam použitých zkratek

Trestní zákoník - zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Ústava – Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava české republiky, ve znění pozdějších předpisů

Listina základních práv a svobod - Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

ČSR – Česká socialistická republika

SSR – Slovenská socialistická republika

Úvod

Instituty nutné obrany a krajní nouze patří v současné době mezi klíčové a nejužívanější okolnosti vylučující protiprávnost. Tomu se ovšem nelze moc divit, jelikož potřeba chránit svůj život, zdraví nebo majetek před útoky nebo nebezpečím, které jim může hrozit, stoupá, a český právní řád by na to měl být připraven. Na ústavní úrovni můžeme pozorovat princip, který dává občanovi oprávnění, aby se postavil na odpor tomu, kdo jeho základní lidská práva a svobody ohrožuje nebo porušuje a které jsou právně ukotvené ať už v Ústavě nebo Listině základních práv a svobod.¹ Stát a jeho orgány totiž nejsou všemocné a všudypřítomné, a proto by každému občanovi měla být dána možnost, jak svá práva v určitých situacích chránit svépomocně, aby případné blízké ohrožení mohli spolehlivě odvrátit. V tomto ohledu považuji za důležité, aby osoby, které jednájí v rámci těchto okolností vylučujících protiprávnost, dobře věděly, v jakých zákonných mantinelech se mohou pohybovat a kdy už jejich jednání nebude v souladu se zákonem, ale naopak se dostane mimo tyto meze.

V mé práci bych se rád zabýval v první řadě tím, zda-li podmínky nutné obrany a krajní nouze jsou v současném trestním zákoníku stanoveny dostatečně jasně, aby osoba, která takto jedná, měla ponětí o tom, co si může dovolit. Obecně totiž můžeme říci, že čím precizněji jsou podmínky okolností vylučujících protiprávnost stanoveny, tím větší právní jistotu poskytují občanům a zároveň i roste jejich význam pro společnost. Proto se pokusím jednotlivé podmínky jasně vymezit a poukázat na jejich případné problematické části o kterých se na odborné úrovni diskutuje. V tomto kontextu bych se blíže zaměřil na samotnou osobu obránce (u nutné obrany) nebo toho, kdo odvrací nebezpečí (u krajní nouze) a rád si odpověděl na otázku, jestli naše trestní právo dostatečně zohledňuje osoby, které se vůči danému ohrožení jejich zájmů brání, především s důrazem na jejich psychické rozpoložení, ve kterém se v době ohrožení nachází a jestli jim zákon neukládá příliš tvrdé podmínky, za kterých mohou jednat.

Jednání v nutné obraně nebo v krajní nouze ovšem není absolutní a má své meze, které jsou zakotveny jednak v zákoně a dále dotvořeny rozhodovací praxí českých soudů. Co považuji v mé diplomové práci za stěžejní je rozebrat blíže problematiku vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze a jejich reflexi v současném společenském vývoji. Rád bych rozebral, jakým způsobem se právně kvalifikuje překročení těchto mezí, jakým způsobem s tím souvisí otázka zavinění, kde bych se blíže zaměřil na problematiku zavinění k samotnému vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze a také i na zavinění ve vztahu k následku tohoto vybočení. Ve své

¹ NOVOTNÝ, František. *Právo na sebeobranu*. Praha: LexisNexis CZ, 2006, s. 4

práci nechci opomenout ani tzv. putativní nutnou obranu a krajní nouzi, kde bych se zaměřil na problém, který tkví v tom, jak posuzovat jednání člověka v omylu o okolnosti vylučující protiprávnost a jaké důsledky toto jednání pro něj může mít. S tímto úzce souvisí i téma automatických obranných zařízení, které vytváří prostor pro používání modernějších způsobů ochrany svých práv, na druhou stranu se z mého pohledu o natolik problematické téma, že bych to rád podrobněji rozebral v této práci a pokusil se v tomto tématu i upozornit právě na meze ve kterých se obránce může pohybovat a za jakých okolností jedná v souladu s právem a kdy už ne.

1. Okolnosti vylučující protiprávnost podle českého trestního práva

Základem trestní odpovědnosti je jednání spočívající v spáchání trestného činu a dále schopnost nést následky s ní spojené v podobě trestněprávní sankce. Aby osoba mohla být trestně odpovědná, je zapotřebí naplnit tzv. pojmové znaky trestného činu, mezi které kromě protiprávnosti patří typové znaky (znaky skutkové podstaty) a také obecné znaky trestného činu (např. věk). Protiprávnost můžeme vnímat dvěma úhly pohledu, nejprve jako formální protiprávnost, což znamená rozpor s právní normou v rámci českého právního řádu a dále jakožto protiprávnost materiální, čímž se myslí především sociální škodlivost. V tomto případě je třeba pamatovat i na zásadu subsidiarity trestní represe na jejímž základě, aby mohl pachatel trestného činu nést trestní odpovědnost za tento čin, je zapotřebí, aby jeho jednání bylo společensky škodlivé a dále aby nešlo uplatnit odpovědnost podle jiného právního předpisu.²

V životě ovšem nastávají i situace, kdy osoba svým jednáním sice naplňuje znaky trestného činu, její jednání je společensky škodlivé, ovšem existuje určitý ospravedlňující důvod, který protiprávnost vylučuje. Typickým příkladem takového jednání je jednání v sebeobraně, kdy při splnění podmínek zákonných podmínek nutné obrany, může být obránce zbaven trestní odpovědnosti. Z hlediska teorie trestního práva o těchto jednáních hovoříme jako o tzv. okolnostech vylučujících protiprávnost. Okolnosti vylučující protiprávnost nemají svoji zákonnou definici, proto její definice vychází z teorie a praxe. Dle Jelínka jde o „*takové okolnosti, které pachatele činu jinak trestného zbavují trestní odpovědnosti.*“³ Z této definice můžeme vyčíst, že v případné kolizi dvou práv, při které každému z těchto práv normálně náleží ochrana, kdy například v případě výše zmíněné sebeobraně, útočník A fyzicky napadne obránce B a tento obránce B se brání tak, že způsobí útočníku A nějaké menší zranění, tak může obránce B být za určitých zákonných podmínek zbaven trestní odpovědnosti. Pokud by jeho jednání skutečně nebylo trestné, tak jeho jednání není trestné už od počátku (*ex tunc*), protože tu schází protiprávnost tohoto jednání.

Trestní zákoník obsahuje pět okolností vylučujících protiprávnost a to konkrétně:

- Krajní nouze (§28 trestního zákoníku)
- Nutná obrana (§ 29 trestního zákoníku)

² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 6. vydání.* Praha: Leges, 2017, s. 252

³ Tamtéž

- Svolení poškozeného (§ 30 trestního zákoníku)
- Přípustné riziko (§ 31 trestního zákoníku)
- Oprávněné použití zbraně (§ 32 trestního zákoníku)

Výčet těchto okolností je demonstrativní, což znamená že další okolnosti vylučující protiprávnost jsou zahrnuty v jiných právních předpisech. Příkladem mohou být předpisy správního práva týkající se úpravy silničního provozu nebo předpisů týkající se nakládání s výbušninami. Dále máme okolnosti, které neobsahují právní předpisy, ale jejich existence je dotvořena teorií a praxí. Tyto okolnosti se nazývají výkon dovolené nebo přikázané činnosti. Jelikož se jedná o okolnosti, které nejsou uvedeny v trestním zákoníku, je třeba jejich použití využít cestou analogie ve prospěch pachatele, který je v trestním právu hmotném dovolena.⁴

1.2. Okolnosti vylučující protiprávnost podle trestního zákoníku

Jak jsem již výše poznamenal, český TrZ obsahuje 5 základních okolností vylučujících protiprávnost. Jelikož se tato práce podrobněji zaměřuje na krajní nouzi a nutnou obranu, rád bych se nyní zaměřil na ty zbývající okolnosti, které nejsou hlavním předmětem této práce.

1.2.1. Svolení poškozeného

Institut svolení poškozeného je poměrně mladým institutem, jehož existenci byla dříve dovozována teorií trestního práva a také soudní praxí. Přelomový je v tomto ohledu rozhodnutí Nejvyššího soudu, ve kterém se píše, že: „*jestliže se někdo zmocní cizí věci sice bez předchozího souhlasu vlastníka, ale se zřetelem na poměr k vlastníkovi a na okolnosti případu důvodně předpokládá, že by vlastník, kdyby byl přítomen, souhlas dal, a vlastník dodatečně skutečně souhlas dá, je stupeň nebezpečnosti činu z hlediska objektivního i subjektivního nepatrný, takže nejde o trestný čin.*“⁵ Až po nabytí účinnosti nového trestního zákoníku z roku 2009 se stal součástí platného trestního práva. Svolení poškozeného má svůj význam pro posouzení trestnosti spáchaného činu především u trestných činů majetkových. Ovšem nalezneme zde i pár výjimek jako např. u trestného činu krádeže.⁶

Aby svolení poškozeného bylo možno považovat za okolnost vylučující protiprávnost, je třeba splnit určitá kritéria. Jedním z těchto kritérií je, že se musí jednat o zájmy jednotlivce o nichž rozhoduje výlučně on sám a jeho případné porušení nebude mít své důsledky vůči

⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 6. vydání.....s. 253*

⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 5. 10. 1984 sp. zn. 4 Tz 28/84

⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 7. vydání. Praha: Leges, 2017, s. 66*

zájmům společnosti. Z tohoto důvodu je použití tohoto institutu vyloučeno u trestných činů proti životnímu prostředí nebo proti pořádku ve věcech veřejných.⁷ Osobou oprávněnou k tomu, aby mohla udělit souhlas, může být jak osoba fyzická, tak i právnická, jejíž práva a oprávněné zájmy mají být nebo jsou činem dotčeny.⁸

Druhým kritériem je, že souhlasu nelze udělit k ublížení na zdraví a usmrcení. Z tohoto kritéria ovšem existují výjimky jako udělení souhlasu k lékařským zákrokům, které v době činu jsou v souladu s právním řádem a dále poznatky lékařské vědy a praxe. Aby mohlo dojít k lékařskému zákroku, je zapotřebí mít informovaný souhlas, čímž je myšlen postup, kterým lékař seznámí pacienta s jeho diagnózou a dále s lékařskými postupy které budou následovat a popřípadě i s alternativami řešení.⁹ V tomto ohledu je třeba zmínit především zák. o zdravotních službách a transplantační zákon.

Třetím kritériem je, že svolení musí být dáno před činem nebo současně s ním a toto svolení nemusí být výslovné.¹⁰ Trestní zákoník upravuje i svolení po činu, které protiprávnost zpravidla nevyklučuje, ovšem existuje tzv. presumovaný souhlas, na základě kterého dochází k vyloučení trestnosti těch případů, kdy osoba mohla důvodně předpokládat, že by se jí tohoto souhlasu dostalo. S tímto kritériem souvisí i další bod týkající samotného svolení, které musí být vážné, svobodné, určité a dobrovolné. Svolení by nemělo být činěno pod nátlakem a nemělo by docházet k omylům z důvodu, že osoba dávající svolení to myslí naprosto vážně, a nikoliv pouze z legrace.

Poslední bod se týká problematiky závazného projevu, který musí osoba, která dává svolení, být schopna učinit. V tomto bodě bude především záležet na individuálních schopnostech každého jedince, především na tom na kolik je schopen samotného úsudku a jaký je stupeň jeho schopnosti samostatného rozhodování.¹¹ Pokud jednáající neví o svolení, může to mít reálný vliv na jeho trestní odpovědnost a jeho jednání by mohlo být posuzováno jako nezpůsobilý pokus, v případě omylu o povaze svolení se daný případ řeší prostřednictvím zásad o skutkovém omylu.¹²

⁷ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 6. vydání....s. 269*

⁸ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář. I, § 1-139. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 422*

⁹ DRAŠTÍK, Antonín, Robert FREMR, Tomáš DURDÍK, Miroslav RŮŽIČKA a Alexander SOTOLÁŘ. *Trestní zákoník: komentář. I. díl, (§ 1 až 232). Praha: Wolter Kluwer, 2015, s. 258*

¹⁰ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 6. vydání....s. 270*

¹¹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář....s. 424*

¹² SOLNAŘ, Vladimír, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Jaroslav FENYK. *Základy trestní odpovědnosti. Vyd. 1., (jako Základy trestní odpovědnosti vydání 2.). Praha: Orac, 2003, s. 163*

1.2.2 Přípustné riziko

Podobně jako svolení poškozeného byl institut přípustné riziko nově začleněn do nového trestního zákoníku z roku 2009. Do té doby jej dovozovala nauka a praxe trestního práva především v případech související s nevyhnutelným nebezpečím některých společensky významných činností. Tyto činnosti se týkají například technologického pokroku a různých rizik s tímto spjatých, bez kterých by žádný takovýto pokrok v oblasti vědy nebyl možný.¹³

Definice přípustného rizika je v trestním zákoníku pojata velice široce, a to především z toho důvodu, aby mohla zahrnout co největší počet lidských oborů, ve kterých je člověk nucen činit důležitá rozhodnutí. To se týká například rozhodování v oblasti výroby a výzkumu, oblast lékařství nebo oblasti obchodu a hospodářství a s tím spjatá rizika.

Aby mohla určitá činnost lidského oboru být dovolená z hlediska přípustného rizika, je potřeba splnit určité podmínky. Jednou z nich je společensky prospěšný cíl, čímž se nemá na mysli prospěch několika málo jednotlivců, ale takový prospěch, který naopak lidské poznání a vědění posune směrem vpřed, popřípadě o ochranu stávajících hodnot a jejich případné zkvalitnění. Další podmínkou je, aby dané jednání bylo v souladu s dosaženým stavem poznání, čímž se myslí především vědecké poznání ať už obecně nebo pro konkrétní vědecké poznatky pro daný obor lidské činnosti (např. technické normy pro určitou výzkumnou činnost). S těmito dvěma podmínkami úzce souvisí i podmínka subsidiarity, která říká, že tohoto jednání, směřující k určitému společensky prospěšnému cíli, nelze za daných okolností dosáhnout jinak.

Další podmínky se týkají okolností, při nichž je aplikace přípustného rizika vyloučena.¹⁴ První se týká ohrožení života a zdraví člověka, u kterého stačí, že je pouze potenciální. Existuje několik případů, kdy se dostávají do sporu zájem na ochranu zdraví a života na jedné straně a výkon rizikových činností (např. práce v dolech) na straně druhé. V tomto ohledu je důležité zda-li osoba, která tuto činnost vykonává, je dostatečně obeznámena s riziky a dá souhlas k tomu, aby tuto činnost mohla vykonávat.

Druhá se týká proporcionality rizika a výsledku, u kterého se poměřuje míra rizika ve vztahu k výsledku, ke kterému směřuje. U míry rizika je třeba zvažovat spoustu faktorů, kterými mohou být hodnota chráněného statku nebo stupeň pravděpodobnosti negativního následku. V tomto ohledu je třeba skutečně zvážit, zda-li danou činnost, jakkoli by měla pozitivní efekt pro společnost, vykonat i přes to, že by mohla mít katastrofální následek i s nižší

¹³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 6. vydání....s. 271*

¹⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 7. vydání....s. 67*

mírou pravděpodobnosti. Toto zvážení je důležité především v oblasti výzkumu atomové energie.

Poslední bod se týká souladu dané činnosti s právními předpisy, veřejným zájmem, zásadami lidskosti a dobrými mravy. Zde se pokusím stručně nastínit dané pojmy. Přípustné riziko by nemělo být aplikováno na činnosti, které odporují požadavkům obsažených v jiných právních předpisech a ani je nijakým způsobem se pokoušet obcházet tím, že pouze odkážeme na institut přípustného rizika. Co se týče veřejného zájmu, tak na něj je třeba hledět jako na zájem obecně prospěšný (např. zájem státu), který sdílí celá společnost. Zásadami lidskosti rozumíme zájmy celého lidstva. V tomto ohledu mají zásady lidskosti trochu jiný význam než ten, který je obsažen v mezinárodních smlouvách. Zde jde především o zájmy lidstva a jeho dotčení z hlediska vědy, výzkumu nebo výroby. Dobré mravy nachází své užité především v soukromém právu. Ovšem v případě posuzování přípustného rizika se také pohlíží na pravidla slušnosti nebo obecná morální pravidla vyskytující se v demokratické společnosti.¹⁵

1.2.3. Oprávněné použití zbraně

Poslední okolností vylučující protiprávnost je oprávněné použití zbraně, která je specifická tím, že ve své zákonné definici odkazuje na předpisy mimo trestní zákoník. Předpisů, které upravují použití zbraně, je několik. Především se jedná o zákony týkající se členů ozbrojených složek jako zák. o ozbrojených silách ČR, zák. o Policii ČR nebo zák. o obecní policii. V těchto všech předpisech jsou výslovně stanoveny podmínky, za kterých je možné zbraň používat. Dalším specifikem je samotný pojem zbraně, který je v každém předpise definován jinak. Například v zákoně o policii ČR se jí rozumí nejen střelná zbraň, ale i bodná sečná nebo speciální výbušný předmět.¹⁶ Pojem zbraně je u oprávněné použití zbraně definováno daleko úžeji, než jak je tomu u § 118 trestního zákoníku. Trestní zákoník dále nerozlišuje zbraň soukromou nebo služební, proto v určitých situacích lze použít obě dvě varianty i přes to, že některé právní předpisy hovoří výslovně o zbrani služební.

Co se týče samotného použití zbraně, tak v tomto ohledu je třeba mít na paměti o jaký druh zbraně se jedná a jakým způsobem by se měla správně používat. Pokud například policista použije střelnou zbraň jinak tím, že udeří osobu, jednalo by se o použití jiného donucovacího prostředku, zatímco aby se jednal o standární donucovací prostředek, musel by nejdřív následovat varovný výstřel. Vzhledem k velice přísným podmínkám použití zbraně by nemělo

¹⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání*.....s. 430

¹⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 6. vydání*.....s. 274

oprávnění použít zbraň opravňovat osobu ji používající k tomu, aby osobu, vůči níž ji použije, ji automaticky usmrtil bez předchozích varovných výstřelů, popřípadě jiným méně závažným způsobům použití zbraně.¹⁷

¹⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: Komentář*.....s. 432

2. Nutná obrana

V následujících kapitolách bych se rád zaměřil na to, co bude hlavním předmětem této práce, a to je podrobné vyličení institutů nutné obrany a krajní nouze.

2.1. Obecné vymezení nutné obrany a její postavení mezi ostatními okolnostmi vylučující protiprávnost

Nutná obrana je jedním z tradičních institutů mezi okolnostmi vylučujícími protiprávnost, který je v našem trestním zákoníku zakotven v § 29. Specifičnost nutné obrany je v tom, že jednáním v jejím rámci dochází k ochraně proti útoku, který v konkrétním případě není možno odvrátit pomocí orgánu veřejné moci (Policie ČR např.) a obránce v rámci mezí a podmínek institutu nutné obrany tento nedostatek nahrazuje a nebude za tento čin trestně stíhán a ani mu nebude uložena trestní sankce. Jednání v rámci nutné obrany vylučuje společenskou škodlivost činu a tím i jeho protiprávnost a směřuje k ochraně takových společenských hodnot, které se projevují v individuálních zájmech jakými jsou ochrana zdraví, života nebo majetku.¹⁸ Definice nutné obrany se ustálila na podobě, kterou získala po velké novele trestního zákona z roku 1961, která proběhla v roce 1993.¹⁹ Podstatou této definice je, že zde existuje nějaký útok, který směřuje proti zájmu chráněnému trestním zákonem, tento útok hrozí přímo nebo trvá a tento útok směřuje vůči obránci, který tento útok odvrací prostředky, které jsou v souladu s trestním zákoníkem, neboť ten, kdo tento útok odvrací, chrání tytéž zájmy jako samotný trestní zákoník a nejedná tedy v rozporu s jeho účelem.²⁰ Nesmíme ovšem zapomenout i na negativní podobu definice nutné obrany, která se týká především osoby obránce, jehož obrana, kterou se brání vůči svému útočníku, by neměla být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku ze strany útočníka. Tuto definici je třeba ovšem vnímat tak, že její reálný obsah je blíže vymezen prostřednictvím soudního výkladu, který blíže jeho jednotlivé znaky definuje a vymezuje, jako je tomu například v rozhodnutí č. 14/1999 Sb. rozh. tr. ve kterém se Nejvyšší soud blíže zabýval přiměřeností nutné obrany.²¹ Oprávněn k jednání v rámci nutné obrany je prakticky kdokoliv, to znamená nejen osoba, vůči které útok směřuje, ale i další osoba která útokem není vůbec dotčena, ale přesto vůči útočníkovi zasáhne. Toto jednání nazýváme pomocí

¹⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: Komentář*.....s. 398

¹⁹ JANEČKOVÁ, EVA. *Právní aspekty sebeobrany*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 33

²⁰ KUČTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 69

²¹ KUČERA, Pavel. K některým aspektům nutné obrany ve smyslu § 29 trestního zákoníku. *Trestní právo*. 2017, č. 4, s. 11

v nutné obraně, které je specifické právě v tom, že zde je jiná osoba, která není útokem vůbec zasažena, ale přesto se nějakým způsobem postaví na ochranu toho, vůči komu útok směřuje.²²

2.2. Pojem útok

Útok, jakožto jedna z podmínek jednání v nutné obraně, není v trestním zákoníku legálně definován, a proto si při jeho definici musíme pomoci teorií a praxí českého trestního práva. Útokem tedy rozumíme určité protiprávní jednání člověka, které může spočívat v konání nebo opomenutí, toto jednání porušuje nebo ohrožuje zájem chráněný trestním zákonem a musí také být provedeno v požadované formě zavinění, v tomto případě se jedná o úmyslné zavinění.²³ Tato definice byla podrobena řadou kritických rozborů jejich jednotlivých pojmových znaků, já bych se zpočátku pozastavil nad problematikou zavinění. Zde je třeba říci, že ani teorie a praxe trestního práva v tomto není úplně jednotná. Na jedné straně existují názory, které se klaní k tomu, že nutná obrana je možná jen proti útokům s alespoň nedbalostní formou zavinění. V protikladu vůči tomuto stanovisku stojí ale i opačné názory, podle kterých je nutná obrana možná i proti útokům, které vůbec nezahrnují všechny znaky trestného činu. Typickým příkladem je obrana proti nepřítelným osobám nebo proti dětem mladším 15 let, které nejsou plně trestně odpovědné a dopouštějí se pouze činů jinak trestných. Já se klaním jednoznačně k druhé skupině, protože nelze na obránce klást požadavky ohledně vyhodnocování subjektivního stránky útočnicka v době jeho útoku. K tomuto názoru se v poslední době klaní i česká odborná veřejnost.²⁴

Dalším problematickým znakem je protiprávnost jednání útočnicka. V tomto ohledu existují různé názory na pojetí protiprávnosti jednání ve vztahu k osobám, které nejsou trestně odpovědné a jednájí ve skutkovém omylu. První z nich je tzv. objektivní pojetí protiprávnosti útoku, které se spočívá v tom, že pokud jsou splněny všechny zákonem stanovené podmínky nutné obrany, je obrana přípustná i proti osobám, které nejsou trestně odpovědné. Jedná se především o děti, osoby nepřítelné a osoby jednáající ve skutkovém omylu. Naproti tomu tzv. subjektivní pojetí protiprávnosti útoku je postavené na úplně opačném principu, které říká, že obrana proti osobám, které nejsou trestně odpovědné, je v zásadě vyloučena. Proto jednání, které naplňuje znaky útoku, je třeba posuzovat nikoliv jako útok, ale jako nebezpečí hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem, čímž se dostáváme ke stavu jednání v krajní nouzi, kde

²² Více viz Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 29. června 1978 sp. zn. 4 Tz 40/78 ve kterém se výslovně píše, že „*O nutnou obranu jde i v okamžiku, pokud osoba činem jinak trestným odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok, který je namířený proti tělesné integritě jiné osoby*“.

²³ KUČTA, Josef. *Nutná obrana*...s. 73

²⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, s. 438

jsou přece jen podmínky jeho využití přísnější, než je tomu u nutné obrany. Ani jedno z těchto pojetí není třeba brát absolutně. Na základě subjektivního pojetí existuje názor, že podmínky krajní nouze, především podmínku proporcionality, je třeba vykládat poněkud mírněji ve vztahu k tomu, kdo v rámci nutné obrany jedná, tedy že může způsobit i závažnější následek než ten, který hrozil, čímž by mohla být reálně způsobena taková škoda, jaká dovolená i přijednání v rámci nutné obrany. Tato analogie ve prospěch pachatele je v trestním právu hmotném přípustná, neboť tím zužuje podmínky trestní odpovědnosti.²⁵ Já se spíš přikláním k objektivnímu pojetí, protože nelze na obránce zbytečně uvalovat další zpřísnující podmínky, které by zužovaly prostor jednání obránce, a proto jeho obrana vůči osobám, které jsou trestně neodpovědné jednající ve skutkovém omylu, lze brát jako jednání v nutné obraně, díky čemuž možnosti obránce, jak se útoku bránit, vzrostou. Samozřejmě, je potřeba pečlivě vážit každou situaci a je rozdíl, jestli proti vám zaútočí sedmileté dítě s malým klackem nebo desetileté dítě s nožem v ruce, v tomto ohledu si myslím, že je potřeba být opatrný při hodnocení. I tak se ale domnívám, že obrana vůči těmto útokům se má hodnotit skrze institut nutné obrany, protože krajní nouze v tomto ohledu má tvrdší podmínky, které podle mého mohou být vůči obránci příliš přísné. Ve výsledku by to akorát vedlo k tomu, že by občané měli tendenci se méně bránit vůči neoprávněným zásahům proti jejich osobě.²⁶ Domnívám se, že tohle by rozhodně neměl být cíl, a proto jsem toho názoru, aby i vůči těmto osobám bylo jednání v rámci nutné obrany možné. Tento názor mimochodem zastává i dnešní nauka trestního práva.²⁷

Útok může být spáchán jednáním útočníka ať už formou konání nebo opomenutí. Za příklad jednání ve formě opomenutí je např. kdy útočník obsadí byt, který mu nepatří a setrvává v něm bez nějaké právního důvodu nebo bez povolení vlastníka, obránce v tomto případě může za splnění podmínek nutné obrany tohoto útočníka vyprovodit z bytu i za použití přiměřené fyzické síly, jelikož útok trvá do té doby než se ho nepodaří z bytu dostat.²⁸ Dalším příkladem může být situace „*podmínky nutné obrany ve smyslu ustanovení § 29 trestního zákoníku mohou být splněny i v případě, kdy oprávněný uživatel domu nutí jiného jednáním, které by jinak bylo trestným činem, např. pohrůzkou násilí, aby odešel z místa, které požívá ochrany domovní svobody a na němž neoprávněně setrvává.*“²⁹ V tomto kontextu bych se ještě rád pozastavil nad útokem zvířete. Na útok zvířete je třeba pohlížet ze dvou úhlů pohledu. Prvním je útok zvířete,

²⁵ JANEČKOVÁ, Eva. *Právní aspekty sebeobranu*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 36 - 37

²⁶ NÝVLTOVÁ, Iveta. Objektivní a subjektivní koncepce protiprávnosti útoku a jejich vztah k právnímu posouzení obrany proti útoku osob trestně neodpovědných. *Trestněprávní revue*, 2003, č. 7, s. 205

²⁷ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 6. vydání*. Praha: Leges, 2017, s. 260

²⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné.....s. 263*

²⁹ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 25. 6. 1996 sp. zn. 4 To 360/96

keré je vyvolané jeho nebezpečným chováním. Příkladem může být např. útok psa, který se utrhne z vodítka a napadne cizí osobu. Obrana proti tomuto zvířeti je jednáním v rámci krajní nouze, protože útok psa je třeba považovat za nebezpečí vyvolané jeho nebezpečným chováním. Druhým je útok tzv. pošťvaného psa, čímž se ze psa stává zbraň a z osoby, která ho proti někomu pošťvala, útočníkem. V tomto případě by jednání obránce, který by vůči psovi použil např. větev povalující se na zemi a udeřil s ní pošťvaného psa, by se hodnotilo v rámci nutné obrany a jeho čin by se nehodnotil tak přísně jako je tomu krajní nouze.³⁰

Dalším důležitým znakem je samotný zájem chráněný trestním zákonem, proti němuž útok směřuje. Zájmy chráněné trestním zákonem jsou především promítnuty v jednotlivých ustanoveních zvláštní části trestního zákoníku, které jsou individuální povahy, a to od ochrany života a zdraví, přes ochranu cti a důstojnosti až k ochraně majetku. Dále sem patří i zájmy celospolečenské jako jsou ochrana společnosti, zájmů státu a jeho orgánů.³¹ V tomto případě je ovšem mít na paměti, že při případném útok na zájmy státu, se stát zpravidla dokáže prostřednictvím svých orgánů ochránit sám. Jelikož stát vykonává na svém území monopol násilí a není možné, aby soukromá osoba nahrazovala činnost policejního orgánu v situaci, kdy je ohrožen zájem státu.³²

Specifickým případem, který s útokem souvisí, je problematika tzv. vyprovokovaného útoku. Jedná se o situaci, kdy určitá osoba svým jednáním se snaží osobu útočníka pouze provokovat a ten na to reaguje, že se vůči provokující osobě dopustí protiprávního činu, která se vůči tomu útok brání. Pro právní posouzení takovéto situace, je důležité posoudit, jaký byl účel provokace osoby, která se následně bránila.³³ V obecné rovině lze i proti takto vyprovokovanému útoku připustit nutnou obranu, protože se dá předpokládat, že vyprovokovaná osoba je dostatečně samostatně uvažující a svéprávná bytost, která i přes morálně pochybné chování provokatéra, by měla mít určitý nadhled a proti provokaci se bránit pokud možno co nejmírnějšími prostředky.³⁴ Příkladem, který spadá pod režim nutné obrany ze strany provokatéra, může být situace, pokud osoba provokující po slovní rozepři sdělí jiné, aby s ní šel ven z hospody a z okolností vyplývá, že nejspíš dojde k šarvátce a osoba vyprovokovaná zasadí ihned první úder bez toho, že osoba provokující nějak naznačila, že chce zaútočit, tak osoba vyprovokovaná nejednala v mezích nutné obrany, neboť nedošlo

³⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: Komentář*...s. 400

³¹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*...s. 402

³² KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*...s. 120

³³ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*...s. 110

³⁴ BURDA, Eduard. Útok proti ktorému je přípustná nutná obrana. *Trestněprávní revue*. 2010, č. 2, s. 50

k odvracení útoku, který bezprostředně hrozil a osoba provokatéra v případě odvracení útoku bude jednat v rámci nutné obrany.³⁵ Existují ovšem i situace, kdy provokatér v případě obrany nebude splňovat podmínky nutné obrany. Pokud provokující osoba pouze chtěla vyprovokovat útočníka k tomu, aby mezi nimi došlo šarvátce a on mohl následně spáchat trestný čin, nutná obrana by byla v tomto případě vyloučena, protože provokace byla pouze prostředkem ke spáchání trestného činu.³⁶

2.3. Útok přímo hrozící nebo trvající

S pojmem útok velice blízko souvisí i následující podmínka nutné obrany a tou je určení časové vymezení útoku jako takového, aby na ni obránce mohl reagovat v souladu s trestním právem. Z trestního zákoníku výslovně vyplývá, že obrana je možná pouze proti útoku, který přímo hrozí nebo trvá. Zpočátku bych se rád zaměřil na pojem útoku přímo hrozícího. Podle Dr. Janečkové „útok hrozí přímo tehdy, když je zřejmé a očividné, že v nejbližší době musí nevyhnutelně začít porušování zájmů, že útok a porušení zájmů budou nevyhnutelně následovat za hrozbou“.³⁷ S tímto úzce souvisí i samotná bezprostřednost útoku, která zavdává příčinu, že útok nastane v blízké budoucnosti a začne v okamžiku po samotné hrozbě.³⁸ Pokud se na to podíváme tak, že z okolností skutečně nutně vyplývá, že k útoku dojde ve velice blízké budoucnosti, nelze po potenciálním obránci chtít, až útočník zasadí první úder, ale obránce může aktivně zasáhnout už ve fázi před samotným útokem. Abychom mohli nějakým způsobem se pokusit vymezit hranice mezi útokem, který hrozí přímo a bezprostředně a mezi útokem, který hrozí v delší budoucnosti, je potřeba si vypomoci určitými kritérii. Jedním z pomocných hledisek, z kterých je možno vycházet, jsou vývojová stadia trestné činnosti. Dostane-li se útočník do stadia pokusu a už má tendenci naplňovat jednání, které je znakem skutkové podstaty, tak obránce může na nastalou situaci začít adekvátně reagovat. Příkladem může např. být situace, kdy si obránce začíná sahat do kapsy pro nůž, který chce použít k okamžitému útoku. Toto na druhou stranu většinou neplatí pro přípravu, protože nebezpečí hrozící z přípravy trestného činu nehrozí bezprostředně a obrana proti ní není v souladu s nutnou obranou. Na druhou stranu i ve stádiu přípravy mohou nastat situace, kdy z jednání útočníka vyplývá, že k útoku dojde v bezprostřední budoucnosti např. už je v konečné fázi obstarání si zbraně a z jeho jednání je zřejmé, že ji ihned použije ke spáchání trestného činu.³⁹ Pro posouzení

³⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: Komentář*...s. 417

³⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 6. vydání*. Praha: Leges, 2017, s. 263

³⁷ JANEČKOVÁ, Eva. *Právní aspekty sebeobrany*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 37

³⁸ KOUCKÝ, Roman. K problematice nutné obrany: nutná obrana podle návrhu "nového trestního zákona". *Právní fórum*. Praha: ASPI Publishing, 2006, r. 3, č. 12, s. 438

³⁹ KUČKA, Josef. *Nutná obrana*.....s. 124

přímo hrozícího útoku je také důležité, se na to podívat optikou obránce, především tím způsobem, jak on nastalou událost vnímá ze své pozice. Obecně platí, že bychom neměli na obránce vznášet určité nepřiměřené nároky, protože hlavní vinu za vznik střetu nese především útočník a ten by také měl nést hlavní otěže zodpovědnosti. Obránce nemusí vždy správně vyhodnotit nastalou situaci a požadavky na něj kladené by měli být přiměřené jednak vzhledem k nastalé situaci, ale také vzhledem k jeho osobě.⁴⁰

Trvajícím útokem velice blízko souvisí s okamžikem ukončení útoku. Útok stále trvá, pokud nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem, stále a nepřerušeno pokračuje, proto je nutná obrana přípustná i po dokonání trestného činu, pokud útok stále trvá.⁴¹ V tomto kontextu je potřeba rozlišovat mezi útokem, který je dokončen a mezi dokonáním činu. Tento rozdíl si můžeme ukázat na názorném příkladu ve sféře majetkové trestné činnosti, kdy útočník odcizil z bytu některé věci a následně se chtěl dát na útěk, ovšem v bezprostřední blízkosti bytu (např. na schodech) se s ním střetne obránce, který může útočníkovi např. zabránit utéct, neboť útok v tomto okamžiku stále trvá. Pokud by se ovšem útočníkovi podařilo utéct do svého úkrytu, kam by ukradené věci schoval, čin by byl už dokončen a osoba obránce by nemohla se proti tomu bránit, neboť útok již byl dokonán.⁴² Z výše uvedeného si můžeme stanovit podmínky pro situaci, kdy útok již je dokončen a nutná obrana už by nebyla přípustná. Za prvé se jedná o situaci, kdy obránce se úspěšně ubránil útočníkovi a útočník nejeví další zájem pokračovat v útoku. Za druhé, pokud útočník svého cíle dosáhl a nejeví další zájem na dalším porušování chráněných zájmů. A za třetí, pokud útočník během svého útoku dobrovolně upustí od dalšího jednání.⁴³ Pokud tedy už nehrozí nebezpečí zájmu chráněnému trestním zákonem, není nutná obrana přípustná.

2.4. Přiměřenost obrany

Obránce by měl mít možnost na vzniklý útok efektivně reagovat a pokusit se útok odrazit, což ovšem neznamená, že jeho možnost obrany může být takřka bezmezná a neexistují zákonné mantinely ve kterých se může pohybovat. Tímto mantinelem je poslední z podmínek, která existuje ve vztahu k nutné obraně, a tou je přiměřenost obrany ze strany obránce, kterou prof. Jelínek definuje jako obranu, která je schopná tento útok odvrátit.⁴⁴ Z hlediska přiměřenosti obrany bude důležité především posoudit míru intenzity útoku ze strany útočníka

⁴⁰ JANEČKOVÁ, Eva. *Právní aspekty sebeobrany*.....s. 38

⁴¹ JANEČKOVÁ, Eva. *Právní aspekty sebeobrany*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 38

⁴² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: Komentář*.....s. 403

⁴³ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 126

⁴⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 6. vydání*. Praha: Leges, 2017, s. 265

a intenzitu obrany ze strany obránce. Požadavek přiměřenosti je v zákoně vymezen negativně a vztahuje se právě k osobě obránce, který klade na obránce nárok, že jeho obrana nesmí být *zcela zjevně nepřiměřená způsobu*. Díky této formulaci má obránce poměrně široké pole působnosti, jak s útokem naložit.⁴⁵

Pozastavme se nad jednou z podmínek přiměřenosti obrany, a to je pojem způsob útoku. Starší právní úprava operovala s pojmem „*povaha a nebezpečnost útoku*“, jež zahrnovala veškeré skutečnosti, které by mohly mít vliv na nebezpečnost útoku. Tento pojem byl po novele nahrazen pojmem „*způsob útoku*“, u kterého zpočátku existovaly pochybnosti, jestli jeho rozsah nebude na základě jazykového výkladu podstatně užší než u povahy a nebezpečnosti útoku. Nakonec přece jen, a vyplývalo to i z důvodové zprávy, se dospělo k tomu, aby i pojem způsob útoku byl vykládán extenzivněji.⁴⁶ Způsob útoku v dnešní době zahrnuje několik složek jako jsou zájem a jeho význam, který byl útokem dotčen, dále prostředky které útočník použil k útoku, osoba útočníka, popřípadě i místo kde k útoku došlo, ale i samotnou intenzitu útoku.⁴⁷

Co se týče přiměřenosti, tak zde je nutné si uvědomit, že přiměřenost nelze zaměňovat s pojmem proporcionalita. Proporcionalita z hlediska praxe klade na obránce přísnější kritéria především v tom smyslu, že obránce je povinen užít stejných prostředků a stejné síly jako útočník a ve výsledku nesmí způsobit vážnější poškození než to, které mu hrozilo.⁴⁸ Samotná přiměřenost nutné obrany, tedy míra intenzity obrany a útoku, není v konečném důsledku tím rozhodujícím faktorem. Tento předpoklad má svůj význam v tom, že obránce bývá časově omezen v tom, jak na útok co nejrychleji reagovat a také prostředky, které k obraně zvolí.⁴⁹ Přiměřenost obrany je proto důležité hodnotit a posuzovat s přihlédnutím ke všem okolnostem případu.⁵⁰ Hodně probíraným tématem je v tomto kontextu použití střelné zbraně ze strany obránce. Představme si hypotetickou situaci, kdy osoba A, která je na tom fyzicky velmi dobře, je známá svojí velmi výbušnou až agresivní povahou, která nejde pro ránu daleko, se v záchvatu vzteku pokusí napadnout osobu B, která je naopak známá svojí umírněnou až flegmatickou povahou a která není tolik fyzicky zdatná. Osoba B si v okamžiku, kdy osoba A se chystá k napadení, všimne střelné zbraně, která leží na stole a z důvodu strachu o svůj život neváhá tuto zbraň použít vůči osobě A. Judikatura naštěstí k tomu zastává poměrně jasné stanovisko

⁴⁵ MUSIL, Jan. Nutná obrana - institut plný napětí mezi individuálními a veřejnými zájmy: je současná právní úprava optimální?. *Kriminalistika*. 2014, r. 47, č. 4, s. 247 - 248

⁴⁶ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*.s. 149

⁴⁷ JANEČKOVÁ, Eva. *Právní aspekty sebeobrany*.s. 40

⁴⁸ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*.s. 146

⁴⁹ JANEČKOVÁ, Eva. *Právní aspekty sebeobrany*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 40

⁵⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 18. června 1970, sp. zn. 3 Tz 13/70

se kterým se já naprosto ztotožňuji, a to že použití zbraně proti neozbrojenému útočníkovi není za určitých okolností zcela vyloučeno.⁵¹ Takováto obrana může být i nepřiměřená způsobu útoku, ale vzhledem k osobním vlastnostem osob A, obrana osoby B nebude zcela zjevně nepřiměřená a bude jednat v souladu s nutnou obranou. Je to především díky tomu, že obránce se v dané situaci nemusí za každých okolností ohlížet na to, co je v konkrétním případě přiměřené, pokud se jeho jednání bude držet v určitých mezích nebude jeho jednání protiprávní.

Přiměřenost můžeme dále rozdělit do dvou rovin z kterých ji je možno posuzovat, a to objektivního a subjektivního. Objektivní se zakládá na tom, že danou situaci posuzujeme z pohledu nezávislého pozorovatele. Nedostatkem tohoto posouzení je, že nedokážeme blíže objasnit postavení obránce a jeho vnímání v době útoku a nedokážeme dostatečně vyhodnotit jeho osobu. Pro orgány činné v trestním řízení to znamená, že by měly při řešení případu snadnější práci, jelikož nemusí vystihnout osobní vlastnosti obránce. Toto pojetí je pro obránce dost nevýhodné, protože naprosto ignoruje jeho osobní prožívání. Já osobně se jednoznačně přikláním k subjektivnímu hodnocení přiměřenosti, které se naštěstí v současné trestněprávní nauce uchytilo. Subjektivní hodnocení spočívá v tom, že se snažíme vyhodnotit i stav, ve kterém se obránce nacházel v okamžiku útoku. Orgány činné v trestním řízení berou ohled nejen útok jako takový, ale také na subjektivní představy obránce, které o tomto útoku má. Nesmíme opomenout ani psychický stav obránce, ve kterém se v daném okamžiku nachází a který bývá ovlivněn řadou faktorů jako vztek, úlek, časová tíseň nebo strach.⁵² Problematika psychického stavu ve vztahu k obraně má své projevy i v judikatuře, která reaguje na aktuální subjektivní stav obránce pod určitým psychickým tlakem. Pokud obránce bude jednat v afektu z důvodu vzteku, tak ani tato situace nemusí nutně znamenat, že jednání obránce bude vylučovat splnění podmínek nutné obrany.⁵³

Při zkoumání přiměřenosti je důležité hledět nejen na prostředky použité k útoku, ale i způsob jejich využití. Jak jsme si výše už naznačili, tak obránce může za určitých okolností použít i účinnější prostředek než útočník. Obrana by také neměla být pouze pasivní tím, že bude jen odrážet útoky útočníka, ale může také přejít do protiútku. Z obránce by se nestal útočník, protože o pozicích obránce a útočníka je zásadní především iniciativa na počátku daného střetu.

⁵¹ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 19. 12. 1994 sp. zn. 7 To 202/94 a dále i Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 14. 3. 1975 sp. zn. 1 To 18/75 ve které říká, *že je na obránci, aby sám rozhodl, které prostředky obrana uznává za vhodné.* a dále s tím souvisí i Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR z 12. 2. 1980 sp. zn. 5 Tz 143/79 podle kterého *„intenzita obrany a tedy přiměřenost obrany intenzitě útoku není závislá od použitého prostředku, ale od toho jak tento prostředek použije.“*

⁵² JANEČKOVÁ, Eva. *Právní aspekty sebeobrany*.....s. 42

⁵³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2009, sp. zn. 6 Tdo 1347/2008

Přiměřenost musíme posuzovat i z pohledu samotného obránce ohledně toho, jak se mu jevil daný útok a jaké měl o něm představy. Častokrát není schopen včas zajistit pomoc orgánů činných v trestním řízení. Proto požadavky, které jsou na obránce kladeny, by měly být rozumné vzhledem k osobě obránce a vnějších okolností dané situace.⁵⁴

⁵⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné...s.* 266

3. Krajní nouze

Druhou st ěžejn  okolností vylučující protipr avnost, kterou bych se r ad podrobněji zab yval, je krajní nouze.

3.1. Obecn  vymezení krajní nouze a její postaven  mezi ostatními okolnostmi vylučující protipr avnost

Pr avn   prava krajní nouze je zakotvena v   28 trestn ho zákoníku a mezi ostatními okolnostmi vylučující protipr avnost zaujímá první místo, což m  důvod p edev ším v tom, že vzhledem k ostatním okolnostem je t m nejobecn j m institutem. Krajní nouzí se ve světle trestn ho zákoníku rozumí stav, kdy ur it  osoba (fyzick  nebo pr avnick ) odvrací nebezpečí, kter  hrozí přímo a bezprostředn  zájmu chráněnému trestn m zákonem. Ve druh m odstavci č 28 trestn ho zákoníku jsou pak v negativn  podobě vyjmenovány okolnosti, za kterých dan  jednání už nelze považovat za jednání v rámci krajní nouze. Jedná se p edev ším o situaci, ve které za dan ch okolností nebylo možno nebezpečí odvrátit jinak, dále že zp soben  následek by neměl být stejn  z va n y, anebo ještě z va n j m než ten, který hrozil a v neposlední r ad  osobám, kter m nebezpečí hrozilo, jsou povinny toto nebezpečí snášet. Z výše uvedených podmínek se dá odvodit, že zde existuje n jak  zájem, kter  je hodn  pr avn  ochrany a kter  se dostává do kolize s jiným chr n n m zájmem s tím, že aby mohlo dojít k n le it  ochraně prvního zájmu, musí nutn  dojít k zásahu do zájmu druhého, ať už jeho p  m m ohro en m nebo jeho porušením. Podobn  tedy jako u institutu nutné obrany dochází ke střetu dvou různých zájmů. Specifick  pro krajní nouzí je rozsah osob, které mohou jednat v krajní nouzí, kde obecn  platí, že jednat v rámci krajní nouze je oprávněn kdokoli, tedy i ten jehož zájmy nejsou ohroženy. Osoba se pak sama musí rozhodnout, zda-li obětuje svoje pohodlí, a kolikrát i s potenciálním ohro en m svého zdraví, bude v jednat v zájmu někoho jiného. Typickým příkladem je např. hořící dům ve kter m se nachází d t  a kolemjdoucí člověk, aby mohl d t  zachránit, vykopne okno, díky kterému se dostane do domu a t mto v asn m zásahem se mu podať d t  zachránit. I když zde došlo k zásahu do majetkového práva a k trestn mu činu po kozen  cizí, tak zájem na ochraně života dítěte v tomto p  pad  v razn  převyšuje zájem majetkov  a osoba takto jednájící by nebyla trestn  odpov dn  z důvodu jednání v rámci krajní nouzí.⁵⁵ Už star j  judikatura jasn  stanovila, že krajní nouze vylučuje protipr avnost a není mo n  takov  jednání posuzovat ani jako přestupek.⁵⁶

⁵⁵ JELÍNEK, Ji r  a kol. *Trestn  právo hmotné...s.* 254 - 255

⁵⁶ Rozhodnutí Nejv j  j ho soudu SSR ze dne 31. 5. 1979 sp. zn. 7 Tz 25/89

3.2. Nebezpečí zájmu chráněnému trestním zákonem

Jednou z hlavních podmínek krajní nouze je nebezpečí, které hrozí přímo a bezprostředně zájmu chráněnému trestním zákonem. Pojem nebezpečí je třeba vykládat širěji než pojem útok, který se užívá u institutu nutné obrany. Nebezpečím rozumíme stav, kdy bezprostředně hrozí porucha zájmu chráněnému trestním zákonem. Příčiny, za nichž může k nebezpečí dojít, mají původ buďto v přírodě, kam spadá vítr nebo zemětřesení, nebo ve zvířeti (zde je třeba mít na paměti, že nejde o poštvané zvíře), nebo mohou mít původ v samotném jednání člověka např. když způsobí dopravní nehodu. Dále sem patří třeba fyziologické procesy v lidské těle nebo působení strojů. Abychom mohli brát toto nebezpečí na zřetel, je třeba, aby toto nebezpečí hrozilo přímo, bezprostředně. Z toho vyplývá, že nebezpečí, které nehrozí v blízké budoucnosti, anebo naopak nebezpečí, které už pominulo, nelze posuzovat v rámci krajní nouze a jednalo by se případně o vybočení z mezí krajní nouze. Nebezpečí, které přímo hrozí je třeba vykládat tak, že zde existuje určitý vývoj událostí, které velice rychle spěje k poruše. Může ovšem dojít i k přerušení vývoje událostí, při kterém jsou splněny všechny podmínky nutné k tomu, aby k poruše došlo a zbývající podmínky jsou závislé na náhodě, které s velkou pravděpodobností a bezprostředně může nastat. Jako příklad uvádí prof. Šámal, pokud povodeň dosáhne hráze, dosahuje takřka k jejímu okraji a hráz už pomalu vykazuje znaky porušení a díky tomu bezprostředně hrozí její protržení a zatopení.⁵⁷

Podobně jako v případě nutné obrany musí ono nebezpečí hrozit zájmu, který je chráněn trestním zákonem. Zájmy rozumíme kromě zájmů individuálních (ochrana života, zdraví, důstojnosti nebo cti) i zájmy týkající se celé společnosti nebo právnických osob. Vždy ovšem musíme být splněna podmínka, že tyto zájmy jsou chráněné trestním zákonem. Abychom mohli jednat v krajní nouzi, nemusí být narušeny pouze naše zájmy, ale mohou být narušeny i zájmy cizí, a i v tomto případě můžeme zakročit v rámci tzv. pomoci v krajní nouzi. Nemůžeme tak ovšem učinit u osob, které jsou povinny toto nebezpečí snášet.⁵⁸ Příkladem této pomoci může být situace, kdy v podnapilém stavu řídíme dopravní vozidlo pouze z toho důvodu, že chceme zajistit lékařskou pomoc pro člověka, který byl zraněn během nehody a nutně potřebuje lékařskou pomoc. V tom případě nebudeme jednat protiprávně a lze toto naše jednání posuzovat v rámci krajní nouze i přes to, že se fakticky dopouštíme trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky.⁵⁹

⁵⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: Komentář*.....s. 390 - 391

⁵⁸ Tamtéž

⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. ledna 1968, sp. zn. 1 Tz 2/68

3. 3. Subsidiarita

Druhou stěžejní podmínkou krajní nouze je, že dané nebezpečí nelze za daných okolností odvrátit jinak. Pokud existuje nebezpečí, které reálně ohrožuje zájmy určité osoby, která na jeho vzniku neměla žádnou vinu, měla by daná osoba se pokusit odvrátit toto nebezpečí jiným způsobem než zásahem do těchto zájmů. Pokud tedy může určité přímo hrozící nebezpečí osoba odvrátit včas a jinak, nemůže jednat v rámci krajní nouze a měla by situaci vyřešit jiným způsobem např. útekem.⁶⁰ Při posuzování podmínky subsidiarity je třeba brát ohled i na osobu a jeho reálné možnosti.⁶¹ Dle mého názoru to znamená, že je třeba zkoumat i psychický stav osoby, jestli není např. nadměrně rozrušená nebo brát zřetel na případnou časovou tíseň, ve které se tato může v danou chvíli nacházet, a proto nelze na tuto osobu klást přehnané požadavky, aby každou situaci vyřešila správně vzhledem ke všem možnostem, které se jí v daný okamžik nabízí, s pokud možno co nejmenší škodou pro poškozeného.

Podmínku subsidiarity u krajní nouze můžeme posuzovat i z hlediska toho, aby jednající v krajní nouzi se pokusil svým jednáním způsobit co možná nejmenší škodu. Tento přístup se jeví vůči osobě jednající v krajní nouzi jako velmi přísný, a navíc tento požadavek zákonodárce ani nevyžaduje, protože ho výslovně nezakotvil do právní úpravy krajní nouze. Jeho využití je velmi malé, dovozuje se většinou rozšiřujícím výkladem a slouží spíš jako jakási korekce v dané situaci velmi nevhodného odvrácení nebezpečí.⁶² Z hlediska podmínky subsidiarity je zde výslovně zakotven pojem odvrácení nebezpečí jinak, u kterého bylo potřeba více rozvést, co se pod pojmem „jinak“ rozumí. Pomocí gramatického výkladu dojdeme k absurdním závěru, protože pokaždé si můžeme v dané situaci počínat jinak.⁶³ Nad touto problematikou se už také trochu zamýšlel doc. Kuchta a přišel k závěru, že z hlediska praxe je možný takový výklad, podle kterého je nutné využít takový způsob odvrácení škody, který způsobí co možná nejmenší škodu, nebo způsobí i jinou škodu, která ovšem svým rozsahem je menší než ta škoda, která hrozila. Podle názoru doc. Kuchty by ale v tom případě smysl ustanovení o subsidiaritě úplně odpadl a tento problém by se řešil v rámci podmínky proporcionality, což určitě nebyl záměr.⁶⁴

⁶⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník. Komentář...*s. 391 - 392

⁶¹ Více viz. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze 16. 8. 1971 sp. zn. 3 Tz 54/71 ve kterém se píše, že „*při hodnocení, zda nebezpečí bylo možno odvrátit jinak, je třeba brát v úvahu jen ty možnosti obviněného, kterými bylo možno odvrátit nebezpečí včas, tj. ještě před porušením zájmu chráněného trestním zákonem, kterému nebezpečí hrozilo.*“

⁶² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník. Komentář...*s. 392

⁶³ KUBOVÁ, Olga. K některým otázkám krajní nouze. *Bulletin advokacie*, Praha: Česká advokátní komora, 1998, roč. 1998, č. 10, s. 51

⁶⁴ KUČHTA, Josef. Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekonstrukci trestního zákona. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H. Beck, 2003, r. 2, č. 2, s. 49

3. 4. Proporcionalita

Kromě výše uvedené podmínky subsidiarity je potřeba splnit i podmínku, že následek, který je způsobený odvrácením přímého nebezpečí, by neměl být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil. Podmínka proporcionality má svým vymezením blízko k podmínce přiměřenosti u nutné obrany, rozdíl ovšem je v tom, že zatímco k naplnění podmínky přiměřenosti postačí, nejedná-li obránce zcela nepřiměřeně způsobu útoku, u krajní nouze jsou podmínky odvrácení nebezpečí stanoveny přísněji, a proto osoba jednajíc v krajní nouzi nesmí způsobit nejen závažnější následek, ale ani stejně závažný.

Pokud bych měl vymezit některé problematické body ve vztahu k proporcionalitě, tak jednou z nich je určitě situace, kdy je obětován život jednoho člověka za cenu záchrany více životů.⁶⁵ Tady se dostáváme na tenký led, neboť zde řešíme otázku, zda-li obětování jednoho života k záchraně druhých je nejen morálně správné, ale i právně přijatelné řešení. Doc. Kuchta ve svém článku navrhoval, že by zákon samotný tuto možnost mohl podrobněji vymezit.⁶⁶ V minulosti existovaly případy, kdy se tato problematika řešila, prof. Jelínek ve publikaci vzpomíná na nejen docela známý případ Mignonette z Velké Británie, ale i případ z doby antického Řecka tzv. Karneadovo prkno (dva muži doplávali k prknu, které mohlo unést pouze jednoho, proto jeden druhého zabil, aby se zachránil).⁶⁷ V současné době tomu tak není a je potřeba vycházet především z judikatury, která říká, že podmínka proporcionality může být splněna za předpokladu, že pachatel sice obětuje jeden život, ovšem za cenu záchrany více lidských životů.⁶⁸ Na druhou stranu i tento závěr v určitých ohledech stojí na dosti na vodě. Typickým případem může být situace, kdy dojde k usmrcení osoby za účelem odebrání jejich orgánů, které by potenciálně mohly zachránit životy mnoha dalších lidí. Do budoucna by proto nebylo od věci, aby požadavek zákazu takového jednání, byl výslovně zakotven do trestního zákoníku.⁶⁹

S výše uvedeným případem úzce souvisí i problematika zájmů a jejich pořadí v případě jejich potenciálnímu ohrožení nebezpečím. Zprvu je potřeba si uvědomit, že toto pořadí není úplně jednoznačné a existují na to různé názory. Pokud existuje nějaký obecný konsensus tak především v tom, že by na vrcholu těchto zájmů měl jednoznačně stát život a zdraví člověka,

⁶⁵ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné...s.* 258

⁶⁶ KUČHTA, Josef. Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekodifikaci trestního zákona. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H. Beck, 2003, r. 2, č. 2, s. 49

⁶⁷ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné...s.* 258

⁶⁸ Více viz Usnesení Nejvyššího soudu SSR ze dne 11. 12. 1980 sp. zn. 3 To 72/80 které k tomu zároveň dodává, že „*toto jednání je vyloučeno v případě, kdy pachatel zachráni svůj život tím, že obětuje život jiného*“

⁶⁹ KUČHTA, Josef. Několik poznámek k postavenís. 49

dále by měla následovat osobní svoboda, důstojnost člověka, ochrana majetku. V tomto ohledu je třeba brát zřetel na intenzitu ohrožení, která těmto zájmům hrozí. Mohou se vyskytnout situace, kdy případná lehčí zranění člověka může mít menší dopad pro danou osobu než škoda velkého rozsahu, která reálně hrozí jeho majetku i přes to, že v hierarchii hodnot stojí zdraví člověka výše než jeho majetek.

Posledním bodem, u kterého bych se v souvislosti s proporcionalitou rád zastavil, je formulace pojmu „zřejmě stejně závažný“. Při posuzování závažnosti bereme ohledy nejen na hodnocení dané situace z pozice nezávislého pozorovatele, ale i z pozice jednajícího v krajní nouzi, především s ohledem na jeho psychický stav a jak se jemu situace jevila z jeho pohledu. Pojem „zřejmě“ proto zákonodárce dal do zákona i z důvodu, aby nedocházelo k příliš úzkému výkladu tohoto pojmu a aby za určité situace mohla osoba jednající v krajní nouzi tuto podmínku splnit i přes to, že podmínku proporcionality nesplní.⁷⁰ Osobně se domnívám, že jde o rozumné řešení, které nepřenáší na jednajícího v krajní nouzi další zbytečnou zátěž, protože tato osoba kolikrát jedná v pod silným psychickým tlakem, nebo v tísnivé situaci a klást na ní další požadavky by vůči ní bylo nepřiměřeně přísné.

3. 5. Vymezení osob povinných nebezpečí snášet

Poslední podmínka krajní nouze je specifická v tom, že se týká těch osob, kterým hrozí nebezpečí, ale z důvodu svého povolání mají povinnost ho snášet. Pokud si toto pravidlo vyložíme, tak zjistíme, že směřuje nikoliv vůči tomu, kdo nebezpečí odvrací, ale naopak vůči těm osobám, které mají zvláštní postavení podle zvláštního zákona, nebezpečí hrozí přímo jim a oni jsou povinni ho snášet. Okruh osob, které jsem patří, jsou např. lékař při práci v nemocnici, hasič při pracích souvisejících se záchranou osob a majetku a hašení požáru nebo policista činný při výkonu své služby. S ohledem na nebezpečí, které jim reálně hrozí, se nemohou vyhýbat jejich zákonné povinnosti pouze proto, že konkrétně jim může hrozit nebezpečí.⁷¹ Pokud bychom tuto podmínku úplně vyloučili, hrozilo by při jednání v krajní nouzi u těchto osob, že by vylučovala protiprávnost u těch jednání, které by normálně byly trestnými činy (např. neposkytnutí pomoci).⁷²

Na druhou stranu ani po těchto osobách nelze tuto povinnost chápat absolutně. Úprava v zákoně je obecně vůči těmto osobám docela nekompromisní a dalo by se jistě najít několik případů, kdy i tyto osoby mohou jednat v rámci krajní nouze. Reálně totiž mohou nastat situace,

⁷⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník. Komentář...*s. 393

⁷¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné...*s. 256

⁷² KUČTA, Josef. *Několik poznámek k postavení...*s. 49

kdy např. lékař má ošetřit osobu, která trpí silně nakažlivou chorobu, a tento lékař nedisponuje žádnými ochrannými prostředky a hrozí pro něj riziko nakažení. Lékař by sice mohl si včas zajistit tyto ochranné prostředky, na druhou stranu za určitých okolností (např. dojde k jejich zničení nezaviněným jednáním lékaře) tomu tak být nemusí a nelze to za dané situace ani po něm žádat. Dle mého názoru i při této podmínce je potřeba zkoumat konkrétní podmínky dané situace a nelze absolutně po těchto osobách žádat s ohledem na jejich postavení, aby vždy nesly povinnost konat navzdory ohrožení reálně jim hrozící.

4. Rozdíly mezi nutnou obranou a krajní nouzí

Nutná obrana má svým vymezením a zájmy které jsou ohroženy velmi blízko ke krajní nouzi, vůči které je nutná obrana jakýmsi privilegovaným případem. Pojetí krajní nouze je totiž širší, kdy místo pojmu útok se u krajní nouze setkáváme s obecnějším pojmem nebezpečí a škoda nevzniká jen obránci ale komukoliv. Jednání v rámci krajní nouze klade na člověka větší požadavky než u nutné obrany, a to především tím, že musí dodržet podmínky subsidiarity, proporcionality nebo u některých osob (hasiči např.) i požadavek nebezpečí snášet. U nutné obrany hovoříme pouze o kritériu přiměřenosti, která by ve vztahu k způsobu útoku neměla být zcela zjevně nepřiměřená. V obou případech je podobné to, že nebezpečí (útok) hrozí buďto bezprostředně anebo toto nebezpečí (útok) trvá.⁷³ Já bych se rád zaměřil na rozdíly v ohledně podmínek subsidiarity a proporcionality.

Jedna z podmínek odlišující nutnou obranu a krajní nouzi, je podmínka subsidiarity, která spočívá v tom, že pokud má jednající v krajní nouzi na výběr, měl by volit takové řešení, které v ideálním případě bude co nejméně škodlivé, což je ovšem výkladově trochu problematické, jak jsem již zmínil výše. U nutné obrany tuto možnost nemáme, což je z mého pohledu dobře, protože přitvrzování v podmínkách, které by byly v neprospěch obránce, není podle mého názoru dobré řešení. Obránce díky tomu má širší volbu řešení, jak se z daným útočníkem vypořádat a nemusí za každou cenu to řešit útekem. S tímto úzce souvisí následující rozsudek Nejvyššího soudu ve kterém se píše, že: „*na nesplnění podmínek nutné obrany nemůžeme usuzovat ani z té skutečnosti, že napadený se nevyhnul útoku jinak než použitím obrany, protože nikdo není povinný ustupovat před neoprávněným útokem na zájmy chráněné trestním zákoníkem, ale má naopak právo použít proti takovému útoku obranu, která není zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku.*“⁷⁴

Druhou odlišující podmínkou je podmínka proporcionality, kterou také využíváme u krajní nouze a rozumí se jí, že člověk odvracející nebezpečí, by neměl způsobit následek stejně závažný nebo ještě závažnější. U nutné obrany posuzujeme především intenzitu obrany a útoku a závažnost následků hrozících z útoku a způsobených obranným jednáním. Obrana by tedy neměla být zcela zjevně nepřiměřená.⁷⁵ „*U nutné obrany se nevyžaduje přiměřenost obrany ve smyslu úplné umírněnosti (proporcionalita) mezi významem ohroženého společenského vztahu*

⁷³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 6. vydání.* Praha: Leges, 2017, s. 262

⁷⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 14. 3. 1975 sp. zn. 1 To 18/75

⁷⁵ DRAŠTÍK, Antonín, Robert FREMR, Tomáš DURDÍK, Miroslav RŮŽIČKA a Alexander SOTOLÁŘ. *Trestní zákoník: komentář.* I. díl, (§ 1 až 232). Praha: Wolter Kluwer, 2015, s. 252

*a vztahu dotknuté obranou.*⁷⁶ Rozdíl tedy jednoznačně vidíme v tom, že jednání obránce v rámci nutné obrany může být nepřiměřené, můžeme použít vyšší intenzitu obrany, než je intenzita útoku, ale musíme to umět korigovat, abychom se nedostali mimo zákonné meze přiměřenosti u nutné obrany.

⁷⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 18. června 1970, sp. zn. 3 Tz 13/70 k tomu ještě dodává, že: „*přiměřenost obrany třeba posuzovat se zřetelem na všechny okolnosti případu.*“

5. Problematika vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze

Potom, co jsme si vyjasnili podmínky, za nichž může osoba jednat v rámci nutné obrany nebo krajní nouze, přichází na řadu vytyčení si mezí, které právně ohraničují jednání v rámci těchto okolností vylučující protiprávnost a za které už není možno jít. Pokud by daná osoba tyto meze překročila, není možné její jednání posuzovat v rámci okolností vylučující protiprávnost, což znamená, že její jednání není společensky škodlivé, a tudíž ani protiprávní, ale daná osoba by se dostala mimo prostor chráněný trestním právem a stala by se trestně odpovědnou. Co nejpřesnější určení těchto hranic, ve kterých se můžeme pohybovat, zvyšuje princip právní jistoty a lépe formuje obecné právní vědomí o těchto skutečnostech.

5. 1. Obecné vymezení vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze

Doc. Kuchta ve své publikaci o nutné obraně, vyznačil dvě základní skupiny podmínek jednání v rámci nutné obrany, které není dobré zaměňovat, ale jedna s druhou velmi úzce souvisí. První z nich vymezuje podmínky, které charakterizují stav nutné obrany. Pokud by nebyly splněny podmínky, které tento stav vytvářejí, právo jednat v nutné obraně nevzniká. Druhá skupina se týká vytyčení podmínek vlastního dovoleného jednání v rámci nutné obrany. To znamená, že nejsou-li splněny podmínky pro samotné uplatnění nutné obrany, odpadává i podmínka dovoleného jednání. Abychom mohli hovořit o jednání, které vybočuje z mezí nutné obrany, musí dojít k překročení podmínek, které blíže charakterizují jednání obránce a obránce bude jednat zcela zjevně nepřiměřeně způsobu útoku.⁷⁷ Pro účely této práce jsem se rozhodl tyto podmínky využít i pro institut krajní nouze, neboť se domnívám, že podobně jako u nutné obrany i zde existují podmínky vymezující stav krajní nouze, to znamená, že zde existuje bezprostředně hrozící nebezpečí a dále podmínky za kterých je jednání v krajní nouzi dovoleno.

V literatuře se kromě pojmu vybočení z mezí nutné obrany nebo krajní nouze setkáváme s pojmem exces. Excesem rozumíme, pokud dané podmínky nutné obrany nebo krajní nouze nebyly uspokojivě splněny a osoba se dostává do situace, kdy se stává trestně odpovědnou. Teorie a praxe během letitého vývoje této problematiky vymezila dva základní excesy, se kterými se setkáváme.

Prvním z nich je tzv. intenzivní exces. K intenzivnímu excesu u krajní nouze dochází v případě, kdy způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozí. U nutné obrany je tomu dost podobné, protože k intenzivnímu excesu dochází za situace,

⁷⁷ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*.....s. 164 - 165

pokud obrana je zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.⁷⁸ U obou okolností si všímáme jistých podobných rysů především v tom smyslu, že zde existuje nějaké nebezpečí (útok) na který osoba reaguje a my v tomto případě posuzujeme právě míru intenzity s kterou daná osoba toto nebezpečí (útok) odvrací. U nutné obrany v tomto smyslu blíže zkoumáme nejen intenzitu, s kterou obránce útok odvrací, ale i intenzitu útoku s kterou útočí útočník.⁷⁹ Pokud bychom to s intenzitou útoku přehnali, dostali bychom se mimo tyto zákonné meze. U krajní nouze jsou tyto podmínky stanoveny podstatně přísněji, neboť následek, který způsobíme pomocí odvrácení nebezpečí, nesmí být nejen v hrubém nepoměru k nebezpečí, které hrozí, ale on nesmí být ani stejně závažný. To je podstatný rozdíl ve vztahu k nutné obraně.⁸⁰

Druhým excesem je tzv. extenzivní exces. Pro extenzivní exces je typické, že u něj neposuzujeme samotné nebezpečí (útok) z hlediska jeho intenzity, ale naopak se vztahujeme k době, kdy na toto nebezpečí (útok) reagujeme. Pokud nebude u nutné obrany obrana s přímo hrozícím nebo trvajícím útokem současná, obránce bude jednat mimo meze stanovené zákonem.⁸¹ Příkladem může být například situace, kdy obránce přežene svoji obranu v tom smyslu, že pokračuje v obraně i přes to, že útok už skončil. Judikatura se k tomu staví takto: „*Jde o překročení mezi nutné obrany, jestliže se pachatel zpočátku brání způsobem přiměřeným povaze a nebezpečnosti útoku směřujícímu proti zájmům chráněným trestním zákonem, ale po skončení útoku sám přejde do útoku s úmyslem vypořádat se s útočníkem, od něhož již nehrozí nebezpečí. Za následek způsobený v této fázi jednání je pachatel trestně odpovědný a nemůže se dovolávat, že jednal v nutné obraně ve smyslu § 13 tr. zák.*“⁸² Z hlediska krajní nouze se jedná v podstatě o totéž, protože extenzivní exces u krajní nouze nastává právě ve chvíli, kdy naše jednání odvracející nebezpečí nebylo provedeno ve stejné době, kdy nebezpečí bezprostředně hrozilo.

Krajní nouze obsahuje ještě dvě podmínky, u kterých může v případě jejich porušení dojít k vybočení z jejich mezí. Tou první je podmínka subsidiarity, podle které nepůjde o jednání v krajní nouzi, pokud bylo možno nebezpečí odvrátit jinak. Pokud existuje více

⁷⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné...s.* 260 - 267

⁷⁹ Více viz Nález ústavního soudu, sp. zn. IV. ÚS 433/02, ze dne 1. dubna 2004 který k tomu píše „*Intenzita obrany, má-li být způsobilá odvrátit útok, může být zásadně silnější než intenzita útoku. Obrana však nesmí být zcela zjevně, přehnaně silnější, než je třeba k odvrácení útoku.*“

⁸⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze 16. 8. 1971 sp. zn. 3 Tz 54/71 který k tomu dodává „*Při posuzování krajní nouze není na rozdíl od nutné obrany rozhodující přiměřenost či nepřiměřenost způsobu odvrácení hrozícího nebezpečí. Rozhodující pro hodnocení vybočení z mezí krajní nouze je, bylo-li toto nebezpečí možno odvrátit jinak, nebo zda způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.*“

⁸¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné...s.* 260 - 267

⁸² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 13. 2. 1978 sp. zn. 11 To 1/78

možných řešení, jak nastalé nebezpečí řešit, měla by osoba, která vůči tomuto nebezpečí zakročuje, volit takové řešení, které bude mít co možná nejmenší následky. Jak jsme si ale už v dřívějších kapitolách uvedli, nemělo by to platit absolutně a mělo by se to posuzovat případ od případu. Druhá podmínka se dotýká především okruhu osob, které z pozice svého povolání jsou částečně zvláštním zákonem znevýhodněny a jsou povinny dané nebezpečí snášet. Podobně jako u subsidiarity i tady mohou nastat okolnosti, kdy i tato podmínka neplatí absolutně, a tyto osoby mohou tuto podmínku porušit, protože je okolnosti mohou dostat do pozice v které po nich nelze reálně chtít, aby tak činili (viz příklad s lékařem a jeho léčbou v prostoru s velkou koncentrací lidí s nakažlivou chorobou).⁸³

Vybočení z mezí (exces) nutné obrany a krajní nouze podle starší nauky obsahuje ještě jiné specifické dělení. Oba tyto excesy se vztahují k osobě pachatele, který jedná pod určitým emočním vypětím. První z nich zahrnuje situace, kdy pachatel z důvodu svého velkého vzteku nebo pomstychtivosti vybočí z mezí nutné obrany nebo krajní nouze. Pro tuto situaci používáme termín exces jarý neboli exces stenický. Druhý se týká případu, kdy pachatel vybočí z mezí nutné obrany nebo krajní nouze z důvodu svého strachu, úleku nebo zmatku. Pro tento případ používáme termín exces chabý nebo také exces astenický.⁸⁴

Astenický exces byl předmětem velké debaty okolo osnovy nového trestního zákoníku z roku 2004 (sněmovní tisk č. 744), která probíhala v roce 2006. K ustanovení o nutné obraně měli zákonodárci přidat další odstavec, který by vlastně rozšířil meze nutné obrany v jejímž rámci se obránce může bránit, protože by zahrnul i stav obránce v určitých psychicky zátěžových situacích. Znění tohoto odstavce by bylo, že: „*Ten, kdo odvrací útok, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany, není trestný, jednal-li v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku způsobeném útokem*“. Odborná veřejnost se vůči tomuto odstavci stavěla dost chladně a podávala pádné argumenty, proč zařazení astenického afektu mezi okolnosti vylučující protiprávnost by bylo chybou. Prof. Musil byl toho názoru, že by to bylo zbytečné a pro soud velmi náročné posuzovat psychický stav jedince, především díky tomu, že: „*tyto specifické psychické jevy lze jen velmi obtížně a vágně definovat, přičemž na jejich pojmovém vymezení a obsahové náplni se psychologové neshodnou*.“⁸⁵ S podobnými argumenty přišel i doc. Kuchta, který poukazoval na problematickou stránku týkající se zjišťování přítomnosti afektů a jeho vlivu na jednání. Je totiž velmi sporné jasně určit, zda - li osoba jednala v stenickém

⁸³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné...s.* 260

⁸⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník. Komentář...s.* 407

⁸⁵ MUSIL, Jan. *Nutná obrana - institut plný napětí mezi individuálními a veřejnými zájmy...s.* 249

(pomstychtivost, hněv) nebo astenickém afektu. Ve shodě s prof. Musilem se taktéž domnívá, že z hlediska procesního dokazování by posuzování astenického afektu bylo značně nespolehlivé a díky procesní zásadě *in dubio pro reo* by vytvářel prostor ke zneužití dané úpravy.⁸⁶ Těmto argumentům rozumím, ale i přes to si dovolím tvrdit, že současná úprava by mohla věnovat astenickému afektu větší pozornost. V první řadě je zapotřebí si uvědomit, že obránce častokrát (s výjimkou očividných provokací) je v pozici toho, kdo konflikt nevyvolal a musí se vůči útočnickovi bránit s kolikrát velmi omezenými možnostmi, zatímco útočník má čas si vše připravit, využívá momentu překvapení a tím se dostává kolikrát do značné výhody. Příkladem může být například noční vloupání se do domu za účelem krádeže. Je jasné, že obránce (vlastník domu) bude v pozici osoby, která bude jednat častokrát neuvážlivě pod vlivem silných negativních emocí (strach a silné rozrušení) a případná obrana vůči útočnickovi se bude odehrávat pod vlivem těchto emocí. Podle mě by právě tuto nevýhodu mohl vyřešit tento nový odstavec, který by více hleděl na psychický stav obránce, ve kterém se zrovna nachází. U osoby, která jedná v silném rozrušení, se dá reálně očekávat, že vybočí z mezí nutné obrany a útočník by s tím měl počítat, proto souhlasím s názorem, že by takové jednání mohlo potenciálně být i beztrestné.⁸⁷ Rozumím názorům, které upozorňují na velkou obtížnost posuzování subjektivních stavů obránce jako jsou například úlek nebo rozrušení. Jsem toho názoru, že aby daná osoba mohla být beztrestná, muselo by se jednat o opravdu silnou a vystupňovanou emoci, která v konečném důsledku výrazně oslabuje jeho zábrany. Podobně se k tomu vyjádřil i Nejvyšší soud.⁸⁸ Parlament České republiky daný návrh nakonec neschválil a debata ohledně zahrnutí astenického excesu do ustanovení o nutné obrany postupně uvádala.

Abych nebyl pouze kritický, pokud se podíváme do trestního zákoníku, přece jen vidíme určité snahy astenický afekt zahrnout do české trestněprávní úpravy. Příkladem může být trestný čin zabití, který právě okolnosti jako strach, úlek nebo silné rozrušení obsahuje ve své skutkové podstatě, čímž osoba takto jednající bude posuzována podle mírnější trestní sazby (zde 3 až 10 let v základní skutkové podstatě) než jak je tomu u vraždy (10 až 18 let). Podobně je tomu i u trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky. Z toho vyplývá, že zákonodárce na problematiku astenického afektu pamatuje a snaží se jí promítnout i do jednotlivých skutkových podstat trestných činů. Na druhou stranu, trestní odpovědnost za následek způsobený pod vlivem těchto okolností nastává, pouze bude posuzována mírněji, než

⁸⁶ KUČHTA, Josef. Několik poznámek k postavení.....s. 49

⁸⁷ KOUCKÝ, Roman. K problematice nutné obrany: nutná obrana podle návrhu "nového trestního zákona". *Právní fórum*. Praha: ASPI Publishing, 2006, r. 3, č. 12, s. 444

⁸⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5.11.2012, čj. 3 Tdo 1539/2011

je tomu normálně. Proto je nasnadě otázka, pokud se zákonodárce rozhodl tyto trestné činy zakomponovat do úpravy trestního zákoníku, které zohledňují astenický afekt, proč by do budoucna nemohlo potenciálně jednání obránce v rámci astenického excesu vylučovat protiprávnost. Domnívám se, že by byla škoda, pokud by došlo k definitivnímu zavrnutí tohoto návrhu, protože si myslím, že by to současné situaci prospělo a na případné osoby, které by jednali v rámci nutné obrany pod vlivem astenického afektu, by se mohlo hledět jako na osoby, které nebudou za svůj čin trestáni z důvodu okolnosti vylučující protiprávnost.

5. 2. Putativní nutná obrana a putativní krajní nouze

V běžném životě se setkáváme s případy, kdy osoba vnímá určité bezprostřední nebezpečí nebo útok, na který se snaží co nejlépe zareagovat. Problém nastává v případě, kdy toto nebezpečí nebo útok existují pouze v představách dané osoby, která se snaží tomuto ohrožení zabránit, a přitom může reálně dojít k vybočení z mezí nutné obrany nebo krajní nouze, aniž by o tom věděl. Příkladem může být situace, kdy se jeden ze dvou kamarádů snaží druhého ze srandy napadnout, ale druhý kamarád danou situaci úplně nepochopí a začne se vůči tomuto útoku bránit. Pro takové to případy používáme adjektivum putativní (domnělá) krajní nouze nebo nutná obrana. Pokud by k daným situacím došlo, primárně by se posuzovaly dle zásad o skutkovém omylu v okolnostech vylučujících protiprávnost⁸⁹, jejíž právní úprava je zakotvená v § 18 odst. 4 trestního zákoníku, kde se výslovně stanovuje, že: „*kdo při spáchání činu mylně předpokládá skutkovou okolnost, která vylučuje jeho protiprávnost, nejedná úmyslně; tím není dotčena odpovědnost za trestný čin spáchaný z nedbalosti.*“⁹⁰ Z ustanovení vyplývá, že jednání v rámci putativní nutné obrany nebo krajní nouze vylučuje odpovědnost za úmyslný trestný čin. Na druhou stranu, pokud vzhledem k okolnostem daného případu a osobním poměrům o tom vědět měl nebo mohl, může být potenciálně odpovědný za čin spáchaný ve formě nevědomé nedbalosti.⁹¹ S podobnými závěry přichází i judikatura jednak ve vztahu ke putativní krajní nouzi⁹², ale také i k putativní nutné obraně která tvrdí, že: „*skutkový omyl obviněného, který se domnívá, že je proti němu veden útok jiné osoby, proti níž podnikne jednání, kterým jí způsobí ublížení na zdraví, lze posoudit jako tzv. putativní nutnou obranu. V takovém případě přichází v úvahu trestní odpovědnost obviněného za ublížení na zdraví jen*

⁸⁹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné...s.* 260

⁹⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁹¹ JANEČKOVÁ, Eva. *Právní aspekty sebeobrany...s.* 45

⁹² Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 31. 5. 1979 sp. zn. 7 Tz 25/89 kde se říká, že: „*O zdánlivou (tzv. putativní) krajní nouzi půjde v případě, že se pachatel omylem domnívá, že existuje nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněném trestním zákonem, ve skutečnosti ovšem takové nebezpečí neexistuje. Takový případ se posoudí podle zásad o skutkovém omylu, který vylučuje protiprávnost za úmyslný trestný čin.*“

z nedbalosti (§ 13 tr. zák.), pokud lze dovést nedbalost obviněného ve vztahu ke skutečnosti, že ze strany zraněné osoby nešlo o útok, resp. o její účast na útoku proti obviněnému.“⁹³

Toto pravidlo se především vztahuje vůči domnělému nebezpečí nebo útoku, na druhou stranu souhlasím se závěrem, proč by se nemohl vztahovat i na další podmínky, které k naplnění nutné obrany nebo krajní nouze jsou zapotřebí, protože by to jinak nedávalo moc smysl, pokud by se vztahovala pouze k jedné z těchto podmínek. U nutné obrany jsou to především podmínky jednak doby útoku, který musí přímo hrozit nebo trvat, ale i jeho intenzity ve vztahu k přiměřenosti obrany, kterou obránce musí vynaložit, aby odvrátil útok. I v těchto případech by odpovědnost za úmyslný trestný čin nebyl na místě a museli bychom na základě okolností daného případu posoudit podle pravidel o skutkovém omylu, zda – li nepřichází v úvahu odpovědnost za nevědomou nedbalost.⁹⁴

I přes to, že se jedná o zdánlivý útok (nebezpečí) je zapotřebí mít na paměti, že osoba jednající v rámci nutné obrany nebo krajní nouze, musí vynaložit stejnou míru uvážlivosti při hodnocení povahy daného ohrožení a uzpůsobit tomu také reakci na tuto okolnost. Prof. Musil k tomu uvádí případy ze zahraničí, kdy během svátku Halloween se děti pohybují v různých kostýmech s maskami a mohou s sebou nosit makety pistolí, z čehož někteří vlastníci domů mylně vyhodnocovali jako pokus o vloupání a dané děti zastřelili.⁹⁵ Samozřejmě se jedná o případ z cizí země, kde fungují trochu jiná pravidla (vyšší míra ozbrojených lidí než u nás), ale jsem toho názoru, že to může sloužit jako varování k tomu, aby soudy dané případy řešily skutečně co nejpečlivěji a obránci byli co nejvíce pozorní při vyhodnocování dané situace.

5. 3. Automatická obranná zařízení

V moderní éře se čím dál víc setkáváme s větší ochotou a vynalézavostí vlastníků domů, továren, obchodních středisek etc., jak si chránit svůj majetek, popřípadě životy a zdraví osob. Vlastníci výše uvedených objektů tak činí z toho důvodu, že mají obavy o vlastní majetek, který může být odcizen různými zloději. Díky velkému technologickému pokroku se stále zvětšují možnosti, jak zabránit tomu, aby zlodějové se nevloupávali do daných objektů a neodcizovali majetek vlastníka. V reakci na tuto skutečnost se jednotlivé země včetně České republiky snaží nějakým způsobem tuto oblast právně regulovat, protože paralelně s technologickým pokrokem se rozvíjí i právní úprava, která na tento pokrok reaguje. Jedním ze způsobů, jak dosáhnout ochrany svého majetku před pachateli trestné činnosti, je prostřednictvím tzv. automatických

⁹³ Usnesení nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2010, sp. zn. 7 Tdo 356/2010

⁹⁴ KUČTA, Josef. *Nutná obrana*. . . . s. 169

⁹⁵ MUSIL, Jan. *Nutná obrana - institut plný napětí mezi individuálními a veřejnými zájmy*. . . . s. 250

obránných zařízení. Automatická obranná zařízení jsou specifická v tom, že jsou instalovány nikoliv vůči útoku, který ihned hrozí, ale jedná se o jakousi pojistku vůči budoucímu útoku. Stav, kdy se obránce teprve připravuje na odvrácení budoucího útoku, nazýváme jako preventivní nutnou obranu.⁹⁶

Automatická obranná zařízení v našem právním řádu nemají zákonnou definici, takže si musíme při řešení případů sem spadajících vypomáhat na základě analogie kritérii nutné obrany stanovené v § 29 trestního zákoníku.⁹⁷ Automatická obranná zařízení se dostávají do problému především s okamžikem doby útoku vůči obránci. Samotná instalace obranných zařízení, které by fungovaly teprve v době útoku (samostříl nebo nástražná past) je poměrně problematická už z toho důvodu, že jednak může tato obrana být zcela nepřiměřená a také může reálně ohrozit i osoby, které nejsou útočníci. Tohle byla mimochodem jedna z diskutovaných námitek, které se vzhledem k automatickým obranným zařízením vyrojila, protože automatické zařízení, které se aktivuje ihned po narušení objektu, nedokáže diferencovat mezi skutečnými útočníky (zloději) a osobami, které do objektu vstoupí oprávněně nebo aspoň ne se zlým úmyslem.⁹⁸

Na problém zcela zjevné nepřiměřenosti u automatických obranných zařízení upozornil už Nejvyšší soud v roce 2007 ve svém usnesení, kdy se zabýval případem osoby, která si nechala pod podlahou chaty nacházející se v zahrádkářské kolonii nainstalovat zařízení, jehož obsahem byla vojenská výbušnina. Na dveřích chaty nebylo žádné výstražné varování, které by potenciální zloděje odreagovalo od vniknutí do chaty. Zloděj, který chtěl z této chaty něco ukrást, po otevření dveří aktivoval výbušnou nálož a následným výbuchem mu byla způsobena těžká újma na zdraví (následně došlo k amputaci nohy). Je potřeba říct, že vlastník chaty byl už několikrát vykraden, a proto se rozhodl takto chránit svůj majetek. Majitel chaty byl odsouzen ze spáchání trestného činu ublížení na zdraví, ale nakonec bylo upuštěno od jeho potrestání.⁹⁹ Tento případ se dostal až k Nejvyššímu soudu, který k tomu zaujal toto stanovisko: „*Použije-li pachatel k ochraně svého majetku nástražný výbušný systém, který se aktivuje automaticky po vniknutí jiné osoby do určitého objektu (např. po otevření dveří) a jehož účinky způsobí újmu na zdraví osoby, která vnikla do objektu, nejsou splněny podmínky nutné obrany podle § 29 TrZ ani krajní nouze podle § 28 TrZ. Nelze pominout ani skutečnost, že způsob obrany byl předem připravován, promyšlen, prováděn za pomoci technického zařízení a bez osobní účasti*

⁹⁶ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník. Komentář...*s. 408

⁹⁷ HRUŠKA, Jiří, BUREŠ, Radek. Použití automatických obranných zařízení z pohledu trestního práva. *Trestní právo*, 2010, roč. 14, č. 7 – 8, s. 5

⁹⁸ DOLENSKÝ, Adolf, NOVOTNÝ, František. Nutná obrana a automatická obranná zařízení. *Trestní právo*, 1998, č. 1, s. 8

⁹⁹ HRUŠKA, Jiří, BUREŠ, Radek. Použití automatických obranných zařízení z pohledu trestního práva...s. 8

*a bez možného ohrožení obžalovaného, takže útok proti jeho majetku nemohl v dané situaci přerůst v ohrožení osoby obžalovaného....Nutná obrana není přípustná proti útoku teprve připravovanému, který ještě bezprostředně nehrozí, ani proti útoku, který již skončil.*¹⁰⁰ Tento závěr mi nepřijde úplně rozumný. Pachatel trestného činu krádeže se nacházel na cizím pozemku s úmyslem odcizit hliník a také iniciace tohoto zařízení nastala v okamžiku, kdy se pokusil překonat překážku, která bránila vniknutí do chaty. Dalším důležitým faktorem nepochybně je, zda daná výbušnina se aktivovala v době útoku a zda nevybočuje z mezí nutné obrany. Podmínku osobní účasti při útoku už považuji za zcela absurdní, protože těžko může obránce předvídat dobu, kdy dojde k útoku.¹⁰¹

Trochu v protikladu k výše uvedenému případu byla kauza ohledně instalace několika samostřílů jako prevence vůči zlodějům, kteří se už předtím celkem patnáctkrát vloupali do chaty Oldřicha D., toho času nacházejícího se v invalidním důchodu. Nástražné samostříly skutečně střelily do nohy Ladislava G., který přišel do chaty odcizit železo. Proti Oldřichu D. bylo vzneseno obvinění pro trestné činy ublížení na zdraví a nedovolené ozbrojování. Rozsudkem Okresního soudu Plzeň - Město byl nakonec zproštěn obvinění ohledně ublížení na zdraví, jelikož soud dospěl k názoru, že jeho obrana nebyla zcela zjevně nepřiměřená. Ohledně trestného činu nedovolené ozbrojování bylo nakonec upuštěno od potrestání.¹⁰²

Proti výše uvedenému usnesení Nejvyššího soudu existovalo hned několik připomínek. Asi nejvýznamnější připomínkou v tomto ohledu bylo, že toto rozhodnutí popírá možnost použití preventivní nutné obrany. Reakcí na tento problém bylo stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu, který se zabýval otázkou, zda – li instalace automatického obranného zařízení, aktivující se po neoprávněném vniknutí osoby do chráněného zařízení a následné způsobení škody na zdraví dané osoby, naplňuje podmínky nutné obrany.¹⁰³ Trestní kolegium shrnuje své závěry takto: *„Instalace a použití automatického obranného zařízení, jehož účelem je odvrátit možný nebo předpokládaný budoucí útok na zájem chráněný trestním zákonem na určitém místě bez součinnosti obránce (např. nástražné systémy, samostříly, zapojení elektrického proudu do mříží či kovového oplocení nemovitosti), samo o sobě nevylučuje*

¹⁰⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. března 2007, sp. zn. 6 Tdo 66/2007

¹⁰¹ HRUŠKA, Jiří, BUREŠ, Radek. Použití automatických obranných zařízení z pohledu trestního práva...s. 9

¹⁰² JEŽEK, Petr. *Zraněný samostřilem dostal 300 hodin veřejných prací.* [online]. Idnes.cz, 22. dubna 2006 [citováno dne 20. října 2019]. Dostupné na < https://www.idnes.cz/zpravy/cerna-kronika/zraneny-samostrilem-dostal-300-hodin-verejnych-praci.A060422_112312_krimi_jba>

¹⁰³ DIVIŠOVÁ, Zuzana. *Automatická obranná zařízení, nástražné systémy a nutná obrana.* [online]. epravo.cz, 17. září 2013 [cit. 16. června 2019]. Dostupné na < <https://www.epravo.cz/top/clanky/automaticka-obranna-zarizeni-nastrazne-systemy-a-nutnaobrana-92191.html>>

naplnění podmínek nutné obrany podle § 29 trestního zákoníku. K tomu, aby byly splněny podmínky nutné obrany v případě použití automatického obranného zařízení zejména v podobě nástražného systému, který se automaticky uvede v činnost po vniknutí útočnicka do chráněného objektu, musí být zabezpečeno, aby se aktivovalo jen proti přímo hrozícímu či trvajícím útokům na zájem chráněný trestním zákonem a aby jeho účinnost nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.¹⁰⁴ Z tohoto stanoviska vyplývají dva důležité závěry, které v zásadě kopírují podmínky nutné obrany. První se týká toho, pokud útok přímo hrozí nebo trvá na zájem chráněný trestním zákonem a dané zařízení se aktivuje v případě tohoto útoku, půjde o jednání dovolené v rámci nutné obrany. Druhým důležitým závěrem je, že obrana prostřednictvím těchto zařízení nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Na základě těchto závěrů se domnívám, že oba případy, které jsem výše uvedl, spadají do režimu nutné obrany. Podmínka byla podle mého názoru splněna, jelikož obě zařízení se aktivovala v době přímo hrozícího protiprávního útoku. Jediné, co je na těchto případech trochu problematické, se týká splnění podmínky přiměřenosti obrany. Ohledně instalace samostřílů vidíme, že soud rozhodl ve prospěch obránce a škoda způsobená trefou do nohy nebyla v hrubém nepoměru ke škodě, která z útoku hrozila. Co se týče onoho výbušného zařízení, tak je otázka, zda způsobená škoda na noze útočnicka, která nakonec vedla k jeho amputaci, nebyla zcela zjevně nepřiměřená. K učinění závěru je třeba dodat ještě pár informací. Na základě kriminalistické expertízy bylo konstatováno, že použitá vojenská výbušnina jejíž účinek měl být zesílen použitým šterkem, která byla umístěna pod chatou, ohrožovala na základě střepinové střely oblast o vzdálenosti 40 – 50 metrů, což se může zdát moc. Dále je třeba dodat, že dveře chaty byly zapřeny pouze dřevěným kulem a v kůlně se v té době nenacházeli žádné cenné věci a na chatě nebylo žádné výstražné upozornění. I přes tento nedostatečný způsob zabezpečení se domnívám, že tento způsob obrany je přípustný. Osoba by měla mít možnost efektivně bránit i tím, že se dopředu na potenciální útok dostatečně připraví. V tomto kontextu nesmíme opomenout ani judikaturu Nejvyššího soudu, která připouští použití i důraznějšího prostředku než ten, který použil útočnick a také může způsobit citelnější následek, než který z útoku hrozil.¹⁰⁵

Problém by samozřejmě nastal, pokud by tato výbušnina postihla i tzv. nezúčastněnou osobu, což byla mimochodem, jak jsme si výše uvedli, jedna z námitek, která vůči automatickým obranným zařízením směřovala. Já se domnívám, že pokud obránce dostatečně zajistí nástražné zařízení a zabezpečí chráněný objekt výstražnými cedulemi (v případě většího

¹⁰⁴ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2009, sp. zn. Tpjn 303/2008

¹⁰⁵ HRUŠKA, Jirí, BUREŠ, Radek. Použití automatických obranných zařízení z pohledu trestního práva...s. 9-10

zařízení více cedulemi), které by na toto zařízení jasně upozornily, tak by mohla být vyloučena odpovědnost za tento čin i vůči těmto osobám a nebyly by odpovědné za spáchaný nedbalostní trestný čin, protože co víc lze ještě po těchto osobách žádat. Samozřejmě se to bude posuzovat případ od případu. Pokud se podíváme na výše zmíněný případ s výbušninou, tak zde by odpovědnost za kulpózní trestný čin nastala, protože obránce svůj objekt nedostatečně zabezpečil výstražnými cedulemi.¹⁰⁶

S automatickými obrannými zařízeními a jeho posuzováním analogicky v rámci nutné obrany je potřeba také zkoumat vybočení z mezí nutné obrany. Jak jsem už výše zmínil existují dva základní excesy. V rámci extenzivního excesu, které zohledňuje především časové hledisko útoku, se na základě výše zmíněného stanoviska považuje splněním za podmínky, že obrana směřuje vůči přímo hrozícímu nebo trvajícím útoku, i když obránce není přítomen samotnému útoku. Intenzivní exces se týká zcela zjevné nepřiměřenosti obrany proti způsobu útoku útočníka. Pokud hodnotíme, zda – li obrana byla zcela zjevně nepřiměřená, musíme poměřovat z hlediska intenzity obranného zařízení, která byla zaměřena vůči útočníkovi. Dále musíme hodnotit i jakým způsobem zařízení útočníka zasáhlo a jakou mu způsobilo újmu. Tyto hlediska je třeba poměřovat s tím, jaký způsob útoku na zájem chráněný trestním zákonem použil samotný útočník, což je třeba celkově hodnotit s ohledem na okolnosti, zda škoda, která byla způsobena útočníkovi, nebyla ve velkém nepoměru ke škodě, která hrozila z útoku.¹⁰⁷ Pokud bychom měli hodnotit vybočení z mezí nutné obrany u automatických obranných zařízení z hlediska zavinění, můžeme si vypomoci závěrem, který Nejvyšší soud k tomu vyslovil, že „*při zaviněném nedodržení podmínek nutné obrany tím, kdo jej instaloval a odpovídá za jeho provoz, přichází v úvahu jeho odpovědnost za trestný čin spáchaný zpravidla z nedbalosti.*“¹⁰⁸

V současné době je také velmi oblíbeným způsobem ochrany svého majetku používání hlídacího psa. Pokud vlastníme dům se zahradou a pořídíme si psa od kterého očekáváme, že bude náš pozemek střežit, tak abychom se do budoucna vyvarovali případným potížím, je dobré co nejlépe pozemek oplotit, aby pes nemohl jen tak utéci a někoho jen tak napadnout, a ideálně také dát na viditelné místo výstražnou tabulku s nápisem, který má varovat (typicky „pozor pes!“). V případě většího pozemku, je dobré mít těch tabulek více a rozmístit je všude tam, kde mohou být zřetelně vidět. Naprosto souhlasím názorem, že pokud by někdo přes plot přešel a

¹⁰⁶ HRUŠKA, Jiří, BUREŠ, Radek. Použití automatických obranných zařízení z pohledu trestního práva...s. 13

¹⁰⁷ DIVIŠOVÁ, Zuzana. *Automatická obranná zařízení, nástražné systémy a nutná obrana*. [online]. epravo.cz, 17. září 2013 [cit. 16. června 2019]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/automaticka-obranna-zarizeni-nastrazne-systemy-a-nutnaobrana-92191.html>>

¹⁰⁸ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2009, sp. zn. Tpjn 303/2008

vníkl neoprávněně na tento pozemek, který splňuje kritéria, které jsem výše zmínil, tak by měl nést riziko z toho vyplývající a případné poranění (v krajních případech i smrtelné) způsobené psem by mělo být k jeho újmě. Jsem toho názoru i proto, aby na majitele psa nebyly kladeny přehnané požadavky, protože podmínky řádného oplocení a umístění na plot výstražných cedulí varujících před psem považuji za dostatečné a nelze po majiteli reálně žádat více. V tomto případě by i případně odpadla odpovědnost za nedbalostní trestný čin a majitel by byl beztrestný.¹⁰⁹

Nedávno se Ústavní soud zabýval případem malé sedmileté holčičky, kterou napadl pes a způsobil jí zranění, které si vyžádalo léčení v délce tří týdnů. Pes byl ve vlastnictví manželů, kteří během odklizení sněhu si nevšimli, že nemají zavřenou bránu od zahrady a kterou jejich pes utekl na dětské hřiště. Okresní soud v Trutnově, který se daným případem zabýval v prvním stupni, došel k závěru, že daný skutek nelze kvalifikovat jako trestný čin těžké ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 122 odst. 2 písm. f) trestního zákoníku, neboť na základě vypracovaných znaleckých posudků nedosáhlo zranění takové intenzity, abychom ho mohly klasifikovat jako zohyzdění podle § 122 odst. 2 písm. f) trestního zákoníku. Případné překvalifikování na trestný čin ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 odst. 1 trestního zákoníku soud uzavřel s tím, že majitelé psa tento trestný čin spáchat nemohli, neboť neporušili povinnost vyplývající z jejich povolání, zaměstnání, postavení, funkce nebo uloženou jim zákonem. Okresní soud v Trutnově tento případ postoupil správnímu orgánu, čímž je Městský úřad v Trutnově, z důvodu posouzení tohoto činu jako přestupku. Ústavní stížnost, kterou matka holčičky podala, byla zamítnuta, neboť nebyl shledán rozpor se základními právy a svobodami.¹¹⁰

Kromě vlastníků pozemků psy využívají i bezpečnostní agentury, které si své psy pečlivě cvičí a zpravidla je mají na vodítku. Používání cvičeného psa má dvojí účinek. První z nich je ryze preventivní, kdy nasazení psa má pouze odlákat pachatele. Druhý účinek se týká samotného útoku daného psa, který v případě neuposlechnutí výzvy ze strany držitele psa, je využíván k přímému útoku na pachatele. Odpovědnost za použití tohoto psa nese jeho uživatel.¹¹¹ V tomto případě je ale dobré si uvědomit, že pes využívaný k těmto účelům naplňuje podle § 118 trestního zákoníku definici zbraně.¹¹²

¹⁰⁹ HRUŠKA, Jiří, BUREŠ, Radek. Použití automatických obranných zařízení z pohledu trestního práva...s. 10

¹¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 3. 9. 2019, sp. zn. III. ÚS 2012/18

¹¹¹ HRUŠKA, Jiří, BUREŠ, Radek. Použití automatických obranných zařízení z pohledu trestního práva...s. 10

¹¹² Trestní zákoník zbraň definuje takto: „zbraní se tu rozumí, pokud z jednotlivého ustanovení trestního zákona nevyplývá něco jiného, cokoli, čím je možno učinit útok proti tělu důraznějším“

5. 4. Právní posouzení vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze

Pokud osoba překročí meze nutné obrany nebo krajní nouze, jeho jednání se stane protiprávním a musí počítat s adekvátní reakcí v podobě trestní odpovědnosti za dané jednání. Český trestní zákoník v současné době neupravuje trestný čin obsahující privilegovanou skutkovou podstatu, která by výčtem znaků skutkové podstaty zahrnovala jednání překračující meze nutné obrany a krajní nouze. Musíme si tedy vystačit s tou skutkovou podstatou trestného činu upravené ve zvláštní části trestního zákoníku, které dané jednání naplňuje. Co může při kvalifikaci daného jednání z trestněprávního hlediska působit obtíže, je samotná otázka zavinění, která je obligatorním znakem subjektivní stránky trestného činu. Z hlediska zavinění si musíme položit jednoduchou otázku, na co všechno se zavinění musí vztahovat, aby dané jednání bylo trestněprávně relevantní? Odpovědí může být následující tvrzení, že: „zavinění se vztahuje prakticky na všechny skutečnosti, jež jsou znakovou podstatou trestného činu.“¹¹³ Problematické může být, zda-li se zavinění jako takové má vztahovat pouze k následku, jako jednomu z obligatorních znaků trestného činu, nebo také k vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze, popřípadě jestli se nemá vztahovat k obojímu. Jednoznačná odpověď na tuto problematiku neexistuje ať už z hlediska formy zavinění, nebo v případě že se zavinění k ani jedné z těchto okolností vůbec nevztahuje. Na druhou stranu se můžeme na základě kritérií stanovených doc. Kuchtou pokusit tuto problematiku vyřešit.¹¹⁴

Prvním z těchto kritérií je zavinění, které se vztahuje pouze k následku. Obecně můžeme říci, že pokud bychom převzali tento způsob řešení, kdybychom naprosto ignorovali zavinění ve vztahu k excesu, mělo by to nesmírně kruté následky pro obránce. Pokud by obránce úmyslně vybočil z mezí nutné obrany a způsobil by úmyslný trestný čin ublížení na zdraví, hledělo by se na jeho konání stejně jako na jednání obránce, který by vybočil z daných mezí na základě nedbalosti a dopustil by se téhož trestného činu. Z toho jednoznačně vyplývá, že zavinění vztahující se pouze k následku, by způsobovalo takřka rovnocenný přístup k řešení vybočení z mezí nutné obrany, ke kterému došlo ať už úmyslně, nebo z nedbalosti.

Druhé navrhované řešení je vlastně opakem prvního, protože posuzujeme zavinění ve vztahu k excesu. Ani v tomto případě nemůžeme hovořit o řešení, které by bylo uspokojivé. České trestní právo hmotné je vybudováno na subjektivní odpovědnosti, z čehož vyplývá, že

¹¹³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník. Komentář...*s. 215

¹¹⁴ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana...*s. 166

zavinění by se mělo vždy vztahovat také k následku daného jednání. Problém nastává v případě, kdybychom posuzovali pouze zavinění ve vztahu k excesu a zavinění ve vztahu k následku bychom nereflektovali, tak případný exces způsobený ať už úmyslně nebo z nedbalosti vedoucí ke stejnému následku by způsobil to, že i případné nedbalostní jednání po vybočení z mezí nutné obrany nebo krajní nouze vedlo ke stejné trestněprávní kvalifikaci (ublížení na zdraví, a ne ublížení na zdraví z nedbalosti).¹¹⁵

Posledním bodem dané problematiky je vlastně kombinace obou výše uvedených řešení, kdy se pokoušíme sjednotit oba postupy a dát tomu všemu nějakou jednotící myšlenku, jak tuto problematiku řešit. Řešení je vlastně prosté, pokud úmyslně vybočíme z mezí nutné obrany nebo krajní nouze a následně způsobilme úmyslný trestný čin, budeme plně trestně odpovědný za úmyslný trestný čin. V případě excesu způsobeného z nedbalosti a následně trestného činu způsobeného z nedbalosti, budeme odpovědni za kulpózní trestný čin. Ale ani v tomto případě se neobejdeme bez problematických případů. Příkladem může být situace, kdy k excesu došlo ve formě nedbalosti, ale následek bychom způsobilily úmyslně.¹¹⁶ Řešení nám částečně dává tzv. teorie o negativních znacích skutkové podstaty, ze které můžeme v našem případě vycházet a která nám blíže říká, že: „*obecné principy o zavinění pak požadují, aby se úmysl vztahoval na všechny znaky skutkové podstaty, tedy i na znaky negativní. Jinak lze hovořit pouze o deliktu nedbalostním, jsou-li ovšem zbývající znaky skutkové podstaty alespoň touto nedbalostí zahrnuty.*“¹¹⁷ Z tohoto závěru můžeme vyvodit, že jako úmyslný trestný čin lze posoudit pouze za předpokladu, že exces i následek byl způsobený úmyslně, zatímco ostatní možnosti jako nedbalost k excesu i následek a nedbalost k excesu a úmysl k následku budou posuzovány jako nedbalostní trestný čin.

5. 5. Trestněprávní důsledky vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze

V předešlých kapitolách jsme si už podrobněji vysvětlili, že jednání v rámci nutné obrany nebo krajní nouze je společensky i z hlediska trestního práva žádoucím projevem, jak chránit práva ať už svá, nebo v případě pomoci v nutné obraně nebo krajní nouzi někoho jiného. Vždy je samozřejmě potřeba, abychom se pohybovali v rámci mezí podmínek těchto okolností vylučující protiprávnost a nedostali se mimo tyto zákonné meze. V případě že tak učiníme, naše jednání už nebude požívat právní ochranu a budeme za naše jednání trestně odpovědní. Při právním posuzování vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze je třeba mít na paměti, že

¹¹⁵ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*.....s. 166 - 168

¹¹⁶ Tamtéž

¹¹⁷ VOKOUN, Rudolf; *Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze*; 1. vydání; UK Praha; 1989; str. 70

daná osoba se tímto jednáním dostává do ne příliš komfortní situace, protože se snaží chránit hodnoty stanovené trestním zákonem a tím se kolikrát sama dostává do nebezpečné situace. Dále je třeba vzít v úvahu, že osoba takto jednající tak činí zcela na základě své volné úvahy, byť kolikrát podmíněné svým vlastním psychickým stavem a vnějšími okolnostmi, a proto při stanovení druhu trestu a jeho výměry je třeba pečlivě vážit všechny okolnosti, které na vybočení z mezí měly vliv.

Trestní zákoník dává několik možností, jakým způsobem právně hodnotit vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze. Než přejdeme k samotným trestům, je potřeba si uvědomit, že jednání, kterým vybočíme z mezí nutné obrany a krajní nouze jsou polehčující okolnosti. Podle § 41 písm. g) trestního zákoníku pokud pachatel: „*spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, anebo překročil meze přípustného rizika nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost.*“¹¹⁸ Pokud se pokusíme vyložit toto ustanovení, tak můžeme dojít k závěru, že tato okolnost se bude vztahovat na všechny excesy, které naše trestněprávní nauka zná, a to exces intenzivní a extenzivní, ale i stenický a astenický.¹¹⁹ Co se může v tomto ohledu jevit jako problematické je, jestli tato polehčující okolnost má zahrnovat i putativní nutnou obranu a krajní nouzi. Doc. Kuchta se v tom domnívá, že to možné je, protože samotná skutečnost útoku je dle jeho názoru jednou z podmínek nutné obrany.¹²⁰ Nevím, jestli tento závěr je úplně nejlepší, jelikož se tím podle mého rozšiřuje pojetí vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze, protože v případě domnělého útoku a nebezpečí chybí podmínky o bezprostředním útoku a nebezpečí a spíše bych se přiklonil k tomu, aby putativní nutnou obranu a krajní nouzi tato okolnost nezahrnovala.

Druhou polehčující okolností, s kterou tato problematika úzce souvisí, je upravena v § 41 písm. b) trestního zákoníku, která zní: „*pachatel spáchal trestný čin v silném rozrušení, ze soucitu nebo z nedostatku životních zkušeností.*“¹²¹ Jak jsem už výše uvedl je důležité se zaměřit i na psychický stav jedince v době, kdy dané ohrožení (útok a nebezpečí) bezprostředně hrozí a daná osoba se musí s tímto stavem nějak vypořádat. Samotnou formulaci „silné rozrušení“ považuji ve vztahu k tomuto případu za trochu nešťastnou, protože intenzita rozrušení může být u každého individuální, někteří stav rozrušení (např. strach, tíseň) snáší lépe, jiní hůře a nelze takto jednoduše vztáhnout na všechny takové případy.

¹¹⁸ Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁹ SOLNAŘ, Vladimír, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Jaroslav FENYK. *Základy trestní odpovědnosti*. Vyd. 1., (jako Základy trestní odpovědnosti vydání 2.). Praha: Orac, 2003, s. 156

¹²⁰ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*.s. 170

¹²¹ Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Při ukládání trestu můžeme vzít v úvahu obě tyto okolnosti, díky čemuž napomůžeme, že dané jednání nebude posuzováno jako natolik společensky škodlivé a soud bude moci uložit nižší trest, nebo dokonce bude moci i upustit od potrestání.¹²²

Po zhodnocení polehčujících okolností bych se dál rád zaměřil na samotné tresty, které mohou osobě jednající mimo meze okolností vylučující protiprávnost hrozit. Prvním takovým trestem by mohlo být mimořádné snížení trestu odnětí svobody. Úprava, která na tuto problematiku dopadá, je stanovena v § 58 odst. 6 trestního zákoníku, kde se píše, že: „soud může snížit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby také tehdy, jestliže pachatel jednal v právním omylu, ale mohl se tohoto omylu vyvarovat (§ 19 odst. 2), spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky krajní nouze (§ 28) nebo nutné obrany (§ 29), anebo překročil meze přípustného rizika (§ 31) nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost.“¹²³ Pokud se podíváme na formulaci vymezující vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze, tak si povšimneme stejných podmínek, jako jsou už stanoveny v případě polehčující okolnosti upravenou v § 41 písm. g) trestního zákoníku. Další věcí, které si lze všimnout, že takovýto trest nepřichází v úvahu i v případě tzv. putativní nutné obrany a krajní nouze, protože se výslovně píše o případech právního omylu, kdežto v případě putativní nutné obrany a krajní nouze by se muselo jednat o skutkový omyl. V důsledku tohoto závěru mě to jen utvrzuje v názoru, který jsem zmínil výše, že putativní nutnou obranu a krajní nouzi nelze zahrnout ani mezi polehčující okolnosti.

Druhý trest, který bych tu rád zmínil, je specifický v tom, že se nejedná o trest jako takový, protože cílem nebude pachatele potrestat, ale naopak ho dostat do zvýhodněné pozice a jeho čin vůbec netrestat. Jedná se o institut upuštění od potrestání. § 46 odst. 1 trestního zákoníku stanoví, že: „Od potrestání pachatele, který spáchal přečin, jeho spáchání lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě, lze upustit, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a k dosavadnímu životu pachatele lze důvodně očekávat, že již pouhé projednání věci postačí k jeho nápravě i k ochraně společnosti.“¹²⁴ O tomto institutu hovoří doc. Kuchta ve své publikaci¹²⁵, jako o jednom z důsledků vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze, byť tento případ nebývá v publikacích o upuštění od potrestání příliš zmiňován. Tento institut spadá především na případy, kdy se pachatel dopustí přečinu. Na rozdíl od výše uvedených případů polehčujících okolností a mimořádného snížení trestu odnětí svobody by

¹²² KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*.s. 170

¹²³ Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹²⁴ Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹²⁵ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*.s. 171

tento institut mohl zahrnovat i případy putativní nutné obrany a krajní nouze, pokud by trest, který byl tímto jednáním spáchán, byl přečinem. Problematicky se může jevit jedna z podmínek a tou je lítost a účinná snaha po nápravě, protože není úplně jasné, jak by tyto podmínky měly být splněny, když osoba jedná pod určitým psychickým tlakem, který v daném okamžiku nedokáže zkorigovat, čímž se dopustí excesu a dopustí se protiprávního činu.¹²⁶

Posledních několik let se vedla debata o tom, že se někteří odborníci domnívají, že daná právní úprava je vůči osobám jednajícím v excesu z nutné obrany a krajní nouze velmi přísná. V tomto kontextu bych rád zmínil, že se vedou debaty o otázce, kterou si kladou odborníci už nějakou dobu, a to posuzování samotného nedbalostního excesu, tedy situace, kdy vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze nebylo úmyslem obránce nebo toho, kdo odvrací nebezpečí. Tímto způsobem by bylo možné svým způsobem alespoň částečně tuto osobu zvýhodnit. V tomto ohledu existují názory, které by se klaněly k možnosti úplné trestní neodpovědnosti za tento exces, na druhou stranu v opozici vůči tomuto názoru existují názory odborníků, kteří se k tomuto závěru staví hodně skepticky.¹²⁷ Já se domnívám, že řešení tohoto problému je poměrně komplikované. Na jednu stranu, pokud by odborná veřejnost jasně řekla, že takové jednání prostě nebude protiprávní, tak v tom okamžiku stoupne pocit právní jistoty. Na druhou stranu, jak budeme posuzovat situaci, kdy nedbalostním excesem bude způsobena těžká újma na zdraví při odvrácení útoku nebo škoda velkého rozsahu v případě odvrácení nebezpečí. To už by byl podle mého problém, a proto se domnívám, že kategoricky říci, že takový exces bude beztrestný, není úplně udržitelné. Jak jsem už dříve uvedl, dříve se diskutovala otázka ohledně vytvoření třetího odstavce u nutné obrany, který by zahrnoval případy privilegovaného stavu obránce jednajícího ve vzteku, zmatku nebo úleku a dospěl jsem k závěru, že by to nebylo na škodu, pokud by byl zaveden. Dalším řešením, se kterým bych se docela shodoval, je, jak zmínil ve svém článku doc. Kuchta, vytvoření institutu beztrestnosti, který by jasně stanovil podmínky ve vztahu k nedbalostnímu excesu. Tím bychom pořád pohlíželi na daný čin jako protiprávní, útočník by mohl jednat v rámci nutné obrany, nevyloučilo by to civilní odpovědnost a osoba jednající v rámci nedbalostního excesu by byla beztrestná.¹²⁸

¹²⁶ VOKOUN, Rudolf; *Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze*....str. 72

¹²⁷ KUČHTA, Josef. *Nutná obrana*.....s. 171

¹²⁸ KUČHTA, Josef. Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekodifikaci trestního zákona. s. 50

Závěr

Problematika nutné obrany a krajní nouze je i v současné době velmi komplikovaná a neexistují jednotné názory na to, jak tyto okolnosti vykládat. Je nezpochybnitelné, že jednání v rámci nutné obrany a krajní nouze se osoba snaží chránit zájmy, které jsou pro ni velmi důležité a konáním v jejich rámci se snaží suplovat roli státu při ochraně těchto zájmů. Důležité je si uvědomit, že jednání v nutné obraně a krajní nouzi nemusíme chránit pouze vlastní zájmy, ale můžeme jednat i na ochranu zájmů někoho jiného, protože se domnívám, že jakási morální povinnost zasáhnout ve prospěch zájmů někoho jiného v občanech našeho státu musí být zakotvena, byť samozřejmě vždy bude záležet na konkrétní situaci a její vyhodnocení. Nelze přece chtít po každém občanovi, aby se choval za každé situace hrdinsky, ale na druhou stranu se domnívám, že nečinnost by mohla kolikrát mít fatální důsledky.

Předmětem této práce bylo kromě podrobnějšího vymezení vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze i rozbor jednotlivých podmínek nutné obrany a krajní nouze. Podmínky nutné obrany jsou dle mého názoru stanoveny docela srozumitelně, byť jsem toho názoru že v případě problematiky útoku na zájem chráněný trestním zákonem by nebylo od věci, aby se po případné novelizaci trestního zákoníku, se neuvažovalo nad výslovným zakotvením zaviněného útoku, který by jasně specifikoval povahu tohoto útoku. V rámci pojetí protiprávnosti útoku se jednoznačně kloním ke objektivnímu pojetí, neboť jsem toho názoru, že vynakládat na osobu obránce další břímě v podobě co nejsprávnějšího vyhodnocení situace v případě útoku osob trestně neodpovědných, by vůči němu bylo nespravedlivé. Je zapotřebí vždy situaci řešit právě s ohledem na psychický stav ve kterém se obránce nachází a také na vnější okolnosti. Proto považuji za důležité, že za určitých okolností není vyloučena obrana pomocí zbraně, která sice může například působit jako zcela zjevně nepřiměřená, pokud se bráníme proti osobě, která na nás jde jen s pěstmi, ale je důležité si uvědomit, že osoby mohou být různé muskulatury nebo povahy, a proto v určitých krajních případech by nemělo být použití zbraně k vlastní obraně protiprávní.

Krajní nouze dle mého názoru skýtá také určitá úskalí, a to především v tom smyslu, že bychom podobně jako u nutné obrany měli daleko více hledět na situaci jednajícího v rámci krajní nouze a být vůči jeho jednání shovívavější, protože jeho vnitřní psychické pochody mohou mít výrazný vliv na reakci vůči hrozícímu nebezpečí. To se týká především podmínky subsidiarity, která na nás vyvíjí velké požadavky v tom smyslu, že bychom měli volit vždy to nejvhodnější řešení s co možná nejmenšími škodami. Tohle považuji za hodně pofiderní závěr, protože nelze po osobě, která jedná v krajní nouzi, aby pokaždé co nejlépe vyhodnocovala

danou situaci, protože tím ignorujeme psychické rozpoložení dané osoby. Proto by do budoucna mělo být lépe vysvětleno, co se pod slovem jinak schovává a jak mu máme rozumět. Souhlasím i se závěrem, že nelze za každých okolností usmrtit jinou osobu jen za tím účelem, že tím zachráníme více životů, v tomto ohledu by soud měl při posuzování takového problému být co nejvíce citlivý a brát ohled na konkrétní okolnosti daného případu.

Samotné vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze nezůstává ve své problematičnosti nijak pozadu. Jak už jsem zmínil, dříve se uvažovalo o zavedení třetího odstavce u nutné obrany, která by více zohledňovala psychické rozpoložení, ve kterém se obránce nachází, a pokud by případně takto jednala, neporušovala by zákon. Bohužel se tento záměr zatím nerealizoval, což považuji za chybu, protože by tímto pojetí nutné obrany se rozšířilo a možnosti obránce se zvýšily. Co se týče důsledků vybočení z mezí nutné obrany, jsem zde nastínil některé postupy, které by soudce mohl využít. Problematickým shledávám posouzení tzv. nedbalostního excesu, na který i podle odborné veřejnosti neexistuje jednotný názor. Já se klaním k možnosti v souladu s názorem doc. Kuchty popřemýšlet o zavedení institutu beztrestnosti pro tento případ, s tím že budou jasně vymezeny podmínky, kdy daná osoba nebude trestně odpovědná.

Dále bych neměl opomenout ani použití automatických obranných zařízení pro ochranu svého majetku, života nebo zdraví. Naprosto klíčovým shledávám stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2009, sp. zn. Tpjn 303/2008, které podle mého názoru velice dobře vymezila podmínky, kdy můžeme a za jakých okolností těchto zařízení využít a dala jasnou odpověď předchozí judikatuře (Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. března 2007, sp. zn. 6 Tdo 66/2007), která byla v tomto ohledu velice přísná i s ohledem na to, že podle mě špatně vyhodnotila problém přímo hrozícího nebezpečí.

Závěrem bych rád dodal, že si myslím, že přes všechny námitky, které k této problematice mám, se domnívám, že naše úprava v tomto ohledu není špatná, ale dala by se určitě zlepšit s ohledem na osoby, které v těchto okolnostech vylučující protiprávnost jednají, aby se lidé do budoucna nebáli být více aktivní v situacích, kdy hrozí nějaké ohrožení zájmům chráněným trestním zákonem a nebyli zbytečně odrazováni příliš tvrdými podmínkami, které naše právní úprava vzhledem k nutné obraně a krajní nouzi může do budoucna mít. Proto je důležité, aby i rozhodovací činnost soudců vytvářela svým výkladem a aplikací dané právní úpravy pro dané osoby rozumný prostor ve kterém se mohou pohybovat.

Seznam literatury

Monografie

SOLNAŘ, Vladimír, FENYK, Jaroslav, CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Základy trestní odpovědnosti*. Podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, 2003. 455 s.

NOVOTNÝ, František. *Právo na sebeobranu. Jak se smíme bránit?* 1. vydání. Praha: LexisNexis, 2006. 114 s.

VOKOUN, Rudolf. *Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze*. Praha: Univerzita Karlova, 1989. 84 s.

KUCHTA, Josef. *Nutná obrana*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 218 s.

JANEČKOVÁ, Eva. *Právní aspekty sebeobrany*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 172 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 6. vydání. Praha: Leges, 2017, 976 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 7. vydání. Praha: Leges, 2017, s. 1312 s.

KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, 968 s.

Komentáře

DRAŠTÍK, Antonín, Robert FREMR, Tomáš DURDÍK, Miroslav RŮŽIČKA a Alexander SOTOLÁŘ. *Trestní zákoník: komentář*. I. díl, (§ 1 až 232). Praha: Wolter Kluwer, 2015, 1490 s.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. I, § 1-139. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012, 1450 s.

Články z odborných časopisů

BURDA, Eduard. Útok, proti kterému je přípustná nutná obrana. *Trestněprávní revue*, 2010, č. 2, s. 43 – 50

HRUŠKA, Jiří, BUREŠ, Radek. Použití automatických obranných zařízení z pohledu trestního práva. *Trestní právo*, 2010, roč. 14, č. 7, s. 4 – 15

KUCHTA, Josef. Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekonstrukci trestního zákona. *Trestněprávní revue*, 2003, č. 2, s. 47 – 51

NÝVLTOVÁ, Iveta. Objektivní a subjektivní koncepce protiprávnosti útoku a jejich vztah k právnímu posouzení obrany proti útoku osob trestně neodpovědných. *Trestněprávní revue*, 2003, č. 7, s. 204 – 206

DOLENSKÝ, Adolf, NOVOTNÝ, František. Nutná obrana a automatická obranná zařízení. *Trestní právo*, 1998, č. 1, s. 8 – 10

MUSIL, Jan. Nutná obrana - institut plný napětí mezi individuálními a veřejnými zájmy: je současná právní úprava optimální?. *Kriminalistika*. 2014, r. 47, č. 4, s. 241-257

KUČERA, Pavel. K některým aspektům nutné obrany ve smyslu § 29 trestního zákoníku. *Trestní právo*. 2017, r. 21, č. 4, s. 11-20

KOUCKÝ, Roman. K problematice nutné obrany: nutná obrana podle návrhu "nového trestního zákona". *Právní fórum*. Praha: ASPI Publishing, 2006, r. 3, č. 12, s. 437-444

KUBOVÁ, Olga. K některým otázkám krajní nouze. *Bulletin advokacie*, Praha: Česká advokátní komora, 1998, roč. 1998, č. 10, s. 49 – 55

Internetové zdroje

DIVIŠOVÁ, Zuzana. Automatická obranná zařízení, nástražné systémy a nutná obrana. [online]. epravo.cz, 17. září 2013 [cit. 16. června 2019]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/automaticka-obranna-zarizeni-nastrazne-systemy-a-nutnaobrana-92191.html>>

JEŽEK, Petr. *Zraněný samostřilem dostal 300 hodin veřejných prací*. [online]. Idnes.cz, 22. dubna 2006 [citováno dne 20. října 2019]. Dostupné na <https://www.idnes.cz/zpravy/cerna-kronika/zraneny-samostrilem-dostal-300-hodin-verejnych-praci.A060422_112312_krimi_jba>

Právní předpisy

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Judikatura

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 5. 10. 1984 sp. zn. 4 Tz 28/84

Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 29. června 1978 sp. zn. 4 Tz 40/78

Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 25. 6. 1996 sp. zn. 4 To 360/96

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 18. června 1970, sp. zn. 3 Tz 13/70

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 19. 12. 1994 sp. zn. 7 To 202/94

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 14. 3. 1975 sp. zn. 1 To 18/75

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 12. 2. 1980 sp. zn. 5 Tz 143/79

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2009, sp. zn. 6 Tdo 1347/2008

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 31. 5. 1979 sp. zn. 7 Tz 25/89

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. ledna 1968, sp. zn. 1 Tz 2/68

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 16. 8. 1971 sp. zn. 3 Tz 54/71

Usnesení Nejvyššího soudu SSR ze dne 11. 12. 1980 sp. zn. 3 To 72/80

Nález Ústavního soudu, sp. zn. IV. ÚS 433/02, ze dne 1. dubna 2004

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 13. 2. 1978 sp. zn. 11 To 1/78

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2010, sp. zn. 7 Tdo 356/2010

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. března 2007, sp. zn. 6 Tdo 66/2007

Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2009, sp. zn. Tpjn 303/2008

Nález Ústavního soudu ze dne 3. 9. 2019, sp. zn. III. ÚS 2012/18

Abstrakt

Tato diplomová práce pojednává o nutné obraně a krajní nouzi jako okolnosti vylučující protiprávnost se zaměřením na vymezení podmínek nutné obrany a krajní nouze a zda – li jsou tyto podmínky přísné pro ty, co takto jednájí a jestli dostatečně zohledňují psychické rozpoložení osoby, která jedná v rámci nutné obrany a krajní nouze.

V úvodní kapitole jsou rozebrány ostatní okolnosti vylučující protiprávnost podle trestního zákoníku. Dále se práce zaměřuje na vymezení podmínek nutné obrany a krajní nouze včetně kapitoly, která se snaží stručně vymezit rozdíly mezi těmito okolnostmi vylučující protiprávnost. Poté přichází klíčová část této práce, a to problematika vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze včetně vymezení automatických obranných zařízení. V poslední části se práce zabývá právními důsledky vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze.

Abstract

This thesis deals with the necessary defense and extreme distress as circumstances excluding illegality with a focus on defining the conditions of necessary defense and extreme emergency and whether these conditions are strict for those who do so and if they sufficiently take into account the mental state of the person acting within necessary defense and extreme emergency.

In the introductory chapter, other circumstances excluding illegality under the Criminal Code are discussed. Furthermore, the work focuses on defining the conditions of necessary defense and extreme distress, including a chapter that tries to briefly define the differences between these circumstances excluding illegality. Then comes the key part of this work, namely the issue of deflection from the limits of necessary defense and extreme emergency, including the definition of automatic defense equipment. In the last part the thesis deals with the legal consequences of the deviation from the limits of necessary defense and extreme emergency.

Klíčová slova

Nutná obrana, krajní nouze, útok, nebezpečí, obránce, útočník, okolnosti vylučující protiprávnost, vybočení z mezí nutné obrany a krajní nouze

Key words

Necessary defense, extreme emergency, attack, danger, defender, attacker, circumstances excluding illegality, deflection from the limits of necessary defense and extreme distress